

บทที่ ๒

พระพุทธเจ้า

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายลักษณะ ที่ยากแก่การเข้าใจและเชื่อถือได้ โดยเฉพาะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ ทำให้หลายคนปฏิเสธศาสนาพุทธไปเลยก็มี บางคนก็เลือกเชื่อถือเฉพาะหลักธรรมที่ให้ประโยชน์เฉพาะหน้าแก่ตนเท่านั้น คือ มัธยมรับว่าเป็นชาวพุทธ แต่ก็ประพฤติละเมิดศีลเพียงเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้าอยู่เป็นประจำ เช่น โกงหากเพื่อให้ได้กำไร ตีแม่เหล็กเพื่อเข้าสังคม เป็นต้น

คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยมีความคิดว่า “เรื่องศาสนา นรก สวรรค์ บุญ บาป เป็นเรื่องไร้สาระ ขอให้มีความสุขกายสบายใจทุกๆ วัน ถึงจะไม่มีศาสนาก็อยู่เป็นสุขได้” และมีคนเห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้มาก เข้าไปทุกที จะไปตำหนิเขาว่าเป็นคนไม่ดีก็ไม่ได้ เพราะหลายคนเป็นคนดี น่าเคารพยิ่งกว่าคนสนใจศาสนาหลายๆ คนเสียอีก แต่เหตุผลสำคัญที่ใครๆ ไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งไม่มีใครอยากคิดถึง คือ :

ความตายอยู่ใกล้เรามากกว่าที่คิด ชีวิตของมนุษย์ทุกคนพร้อมที่จะดับดับได้ทุกเวลา ชีวิตเป็นสิ่งไม่แน่นอน แต่ความตายเป็นสิ่งแน่นอน ชีวิตเราเป็นของนิดหน่อย รวดเร็ว แตกดับได้ง่าย เหมือนภาชนะดินเผาที่แตกแตกได้ง่าย ความตายที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งไม่มีนิมิต ไม่มีเครื่องหมาย คาดเดาไม่ได้ กำหนดสถานที่ เวลา อายุ วยไม่ได้ เกิดขึ้นได้ทุกที่ กับคนทุกวัย

เราทุกคนรู้กันมิใช่หรือว่า อายุที่เพิ่มขึ้น แท้จริงแล้วคือชีวิตที่เสียไป เรามีเวลาในการใช้ชีวิตน้อยลงไป ทุกวัน ทุกนาที ความสุขที่วากันมันสุขจริงแล้วหรือ? มีสิ่งใดจะรับประกันได้ว่า พรุ่งนี้จะไม่ใช่วันตายของเรา ทั้งที่คนที่

มีบุญวาสนามากกว่าเรา ร่ำรวยกว่าเรา ได้ทำกาละ แดกดับลงทุกๆ วัน ในเมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ไม่สงสัยกันบ้างหรือว่า “ตายแล้วไปไหน?”

ถาม : ในโลกนี้ จะมีสักกี่คนที่บอกความจริงในเรื่องนี้แก่เราได้?

ถาม : ในโลกนี้ มีหลายแสนคนที่พอจะเคยได้ยินเรื่องนี้อยู่บ้าง แต่มีสักกี่คนที่ได้ตระหนักว่า “นี่คือ ความจริงที่เกิดขึ้นกับเราตลอดอดีตที่ผ่านมา และในอนาคตที่จะเป็นไป”

ถาม : ในอดีต พอจะมีผู้บอกถึงเรื่อง “การกลับชาติมาเกิด” อยู่บ้าง แต่จะมีใครสักกี่คนที่บอกเราได้อย่างครบถ้วนถึงกระบวนการที่แท้จริงของการเวียนว่ายตาย-เกิด และที่สำคัญยิ่ง : ในปัจจุบันนี้ ยังเหลือผู้รู้ที่พอบอกหนทางหลุดพ้นไปจากวัฏสงสาร^๑นี้ อยู่บ้างหรือไม่?

ตอบว่า : พระพุทธเจ้าคือหนึ่งเดียวในจักรวาล ที่รู้ถึงกลไกของธรรมชาติในเรื่องนี้อย่างละเอียดถี่ถ้วน อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า หลังจากทรงรู้แจ้งกฎธรรมชาติแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงสิ่งที่พระองค์ได้รู้มา พอสรุปใจความจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้ว่า

สัตว์ทุกชีวิตเคยเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน^๒ ผู้ที่ไม่เคยเกิดเป็นพ่อแม่กันมาก่อนหาได้ยาก^๓ บางชาติเกิดเป็นเทพ (เทวดา, พรหม) บางชาติเป็นมนุษย์ บางชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บางชาติเกิดเป็นเปรต/อสุรกาย บางชาติต้องตกนรก สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตาย-เกิดอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้เคยทำไว้^๔

พระพุทธเจ้าเป็นผู้เดียวที่รู้แจ้งกฎเกณฑ์นี้อย่างทะลุปรุโปร่ง และวิธีปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกไป ด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดำเนินตาม

---

^๑ วัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตาย-เกิดใน ๓๑ ภูมิ ดูเพิ่มเติมหน้า ๒๔.

^๒ ดูรายละเอียด ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๓๓/๒๒๓.

^๓ ดูรายละเอียด ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๗.

^๔ ดูรายละเอียด ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐-๓๖๕.

มรรคมืองค์ ๘ บรรลุถึงพระนิพพาน^๕ เมื่อนั้น เขาจึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิง”

๒.๑ พระพุทธเจ้ามีจริงหรือ?

คนจำนวนไม่น้อยมักลังเลใจว่า พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงนิยายที่เล่าสืบทอดกันมา ปัญหานี้มีคำตอบว่า “พระพุทธเจ้ามีจริง” ด้วยเหตุผล และหลักฐาน ๔ ประการ คือ

๑) **หลักฐานบุคคล** บุคคลผู้แรกที่บวชให้กับพระภิกษุ ที่สืบทอดต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน กว่า ๒,๖๐๐ ปี บุคคลผู้นั้น คือ “พระพุทธเจ้า”

๒) **หลักฐานหลักฐานหลักฐาน** หลักธรรมนำอัสตรรย์ในพระไตรปิฎก สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ในทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าจะกาลเวลาจะล่วงเลยไปที่พันปีก็ตาม โดยเฉพาะสภาวาณานที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก มีเนื้อหาอัสตรรย์เหนือจินตนาการ ยากที่จะเข้าใจและเชื่อถือได้...แต่โยคีผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา สามารถปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นประจักษ์แก่อายตนะของตนได้ภายใน ๗ วัน บุคคลคนแรกที่บอกลำดับญาณนั้นได้ นั่นคือ “พระพุทธเจ้า”

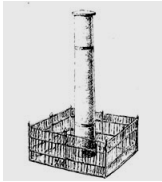
๓) หลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ในปัจจุบันมีโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมายในประเทศอินเดีย ที่ยืนยันได้ถึงความเป็นอยู่จริงของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคอาณานิคม เมื่อ ๑๐๐ ปีก่อน นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ชื่อว่า เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม

(Sir Alexander Cunningham ๒๓ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๒๘ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๙๓) ได้สำรวจสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พิสูจน์และยืนยันเรื่องราวในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้โลกได้รู้ เช่น

^๕ ที.ป. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

เสาทินพระเจ้าอโศกมหาราช

สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในภาพจะมองเห็นเสาทินซึ่งเป็นศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช อันเป็นจุดที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ

มหาเจดีย์พุทธคยา

สถานที่สำคัญอันยิ่งใหญ่ ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เพราะเจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือ ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่นี้ ปัจจุบันอยู่ห่างออกไปทางทิศใต้ของ เมืองคยา ประมาณ ๑๐ กม.

๑) สวนลุมพินีวัน

สถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าในตำบล "ลุมพินิเด" เมื่อแบ่งปันเขตแดนหลังสงคราม ปี พ.ศ.๒๔๙๓ (ค.ศ.๑๙๕๐) ลุมพินีวันตกอยู่ในเขตของประเทศเนปาล

สถานที่นี้ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่าง กรุงกบิลพัสดุ์ กับกรุงเทวทหะ มีเขาล้อมรอบ ดูตามประวัติศาสตร์ ได้จารึกลุมพินีไว้ในฐานะเป็นสถานที่ประสูติของเจ้าฟ้าชายสิทธัตถะ มกุฎราชกุมาร แห่งศากยะมหานคร เมื่อ ๘๐ ปี ก่อน พ.ศ. ๑

๒) มหาเจดีย์พุทธคยา

พระเจ้าอโศกมหาราชสร้างขึ้นไว้บูรณะ ปฏิสังขรณ์กันต่อมาตามยุคสมัยราว พ.ศ.๖๗๔ พระเจ้าหริชกะ กษัตริย์แคว้นมคธ ทรงช่วยสร้างเสริมให้เป็นศิลปะต้นแบบ

เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หลวงจีนถังซัมจั๋งบันทึกไว้ว่า "ทางตะวันออกของต้นโพธิ์นั้น มีวิหารสูงประมาณ ๑๖๐-๑๗๐ ฟุต กำแพงเบื้องล่างของวิหารด้านนอก สูงประมาณ ๒๙ ฟุต หรือกว่านั้น ตัวอาคารทำด้วยกระเบื้อง (อิฐ) สีฟ้า ทาทับด้วยปูนขาว ทุกห้องในชั้นต่างๆ บรรจุรูปที่ทำด้วย

ทองคำมากมาย ตัวตึกทั้ง ๔ ด้าน ประดับ
ประดาด้วยลวดลายอันมหัศจรรย์ รูปไข่มุก
ที่ร้อยเป็นสายประดับไว้ที่หนึ่ง"

ธัมเมกขสถูป

เป็นปูชนียสถานสร้างด้วยศิลา
แลงอย่างแข็งแรงและสง่างาม
ทั้งยังมีลวดลายสลักหินที่วิจิตร
งดงามอยู่ตอนล่าง พระเจ้า
อโศกได้ทรงสร้างไว้

๓) ธัมเมกขสถูป

สถานที่แสดงธรรมที่นำพาให้ถึงความ
หลุดพ้น มียอดทรงกรวยสูงประมาณ ๘๐
ฟุต วัดโดยรอบประมาณ ๑๒๐ ฟุต สร้าง
ขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็น
สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
โปรดพระปัญจวัคคีย์

สมณะจีนบันทึกไว้ว่า รอบสถูปทั้ง
๘ ช่อง มีพระพุทธรูปทองคำประดิษฐาน
อยู่ครบ

กุสินคร หรือ กุสินารา

สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าดับ
ขันธ์ ปรินิพพาน พระองค์เสด็จ
ประทับบรรทมสีหไสยาสน์เข้าสู่
ปรินิพพานใต้ต้นรังคูโนสลาวโน
ทยานปัจจุบันสถานที่นี้ตั้งอยู่ที่
ตำบลกาเซีย จังหวัดโคร์กขปุระ

๔) กุสินารา พระเจ้าอโศกมหาราช
เสด็จมายังสถานที่ปรินิพพาน ได้บริจาค
พระราชทรัพย์หนึ่งแสนรูป โปรดให้
ก่อสร้างพระสถูปขนาดใหญ่ขึ้น ณ ที่
พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน โดย
สร้างคร่อมแทนปรินิพพาน พร้อมด้วยต้น
สาละ สถูปมีลักษณะทรงบาตรคว่ำสูงราว
๗๐ ฟุต บนยอดมีฉัตร ๓ ชั้น

๔. หลักฐานในศาสนาคู่แข่ง ในประวัติศาสตร์

การเผยแพร่พุทธศาสนาได้บันทึกศาสนาคู่แข่งเอาไว้ด้วย คือ ศาสนาเชน ดุจเดียวกัน ในประวัติศาสตร์ของศาสนาเชน ก็ได้บันทึกประวัติของพระพุทธเจ้า และเหตุการณ์การโต้ว่าทะกันกับพระพุทธเจ้าเอาไว้ ย่อมยืนยันได้ว่า แม้แต่ในศาสนาคู่แข่งก็ยังบอกว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง

๒.๒ ลักษณะกายภาพของพระพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงลักษณะพิเศษของมหาบุรุษผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าไว้ ๓๒ ประการ พร้อมกับเหตุแห่งการกระทำในอดีต และผลที่ได้รับในชาติปัจจุบัน ซึ่งล้วนเป็นการสั่งสมบารมีมาแต่อดีตชาติ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน แม้ในขณะที่ยกขึ้นและเหยียบพระบาทลงแตะพื้น เพราะเหตุว่าในอดีต ทรงสมათานในกุศลกรรมบถ ๑๐ มีการบำเพ็ญทาน อุโบสถศีล ประพฤติตนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และเคารพในกุศลธรรมที่สูงขึ้นไป

ลักษณะที่ ๒ มีจักรบนพื้นฝ่าพระบาท คือ พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักร ซึ่งมีก้าข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ เพราะเหตุว่า ในอดีต ทรงได้นำความสุขมาให้แก่หมู่ชนเป็นอันมาก โดยการบรรเทาความหวาดกลัวด้วยการจัดการรักษาคุ่มครองป้องกันอย่างเป็นธรรม พร้อมกับให้ทาน

ลักษณะที่ ๓,๔,๑๕ คือ มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป (ลักษณะที่ ๓), มีพระองคฺุเลียว (ลักษณะที่ ๔), มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม (ลักษณะที่ ๑๕) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์^๖

ลักษณะที่ ๑๖ มีพระมังสะไนที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงให้ของที่ควรบริโภค น้ำมีรสอร่อยแก่สรรพสัตว์

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒ - ๒๐๗/๑๖๔ - ๑๖๙.

ลักษณะที่ ๕, ๖ มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (ลักษณะที่ ๕) มีเส้นที่ข้อพระองคฺลีงติดกันเป็นรูปตาข่าย(ลักษณะที่ ๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตได้สังเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ การให้ วาจาไพเราะ ประพฤติประโยชน์ วางตนสม่ำเสมอ

ลักษณะที่ ๗, ๑๔ มีข้อพระบาทสูง (ลักษณะที่ ๗), มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น (ลักษณะที่ ๑๔) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เป็นผู้กล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์

ลักษณะที่ ๘ มีพระขงษ์ (แข้ง) เรียวดุงแข็งเนื้อทราย เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ตั้งใจสอนวิชาชีพ ๒ อย่าง คือ วิชาชีพที่เป็นศิลปสามัญ มีช่างสาน ช่างหูก เป็นต้น และวิชาชีพชั้นสูง เช่น ช่างลวดลาย เป็นต้น

ลักษณะที่ ๑๒ มีพระฉวีวรรณ ละเอียดยนละองรุลีไม่อาจติดพระวรกายได้ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเข้าหาสมณะหรือพรหมณ์เพื่อซักถามข้อธรรมต่างๆ อะไรเป็นกุศล อะไรไม่เป็นกุศล

ลักษณะที่ ๑๑ มีพระฉวีวรรณสีทองคล้ายทองคำ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงสามารถทำลายความโกรธได้โดยเร็ว ไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย และเป็นผู้ให้ผ้าปูลาด ผ้านุ่ง ผ้าห่มอย่างดี

ลักษณะที่ ๑๐ มีพระคฺยห (อวัยวะ) ฐานเร้นอยู่ในฝัก เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำญาติมิตรที่พลัดพรากกันไปนาน ให้ได้มาพบกัน

ลักษณะที่ ๙, ๑๙ เมื่อทรงประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองคฺลงก็ทรงลুবคลำถึงพระชานูได้ (ลักษณะที่ ๙), มีพระวรกายเป็นปริมณฑล สูงเท่ากับ ๑ วาของพระองคฺ (ลักษณะที่ ๑๙) เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ฉลาดในการพิจารณาบุคคลที่ควรสังเคราะห์ ทรงให้การสังเคราะห์บุคคลเหล่านั้นตามความเหมาะสมกับฐานะที่แตกต่างกัน^๗

ลักษณะที่ ๑๗, ๑๘, ๒๐ มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (ลักษณะที่ ๑๗), มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

^๗ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๒-๒๒๓/๑๘๑-๑๘๒.

(ลักษณะที่ ๑๘), มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด (ลักษณะที่ ๒๐) เพราะเหตุ
ว่า ในอดีตทรงปรารถนาให้ชนจำนวนมากปราศจากกิเลส และสามารถ
เจริญวิปัสสนาภาวนาจนในที่สุด

ลักษณะที่ ๒๑ มีเส้นประสาทที่รับรสที่ลำพระศอรับรสพระกระยาหาร
ส่งไปที่ร่างกาย เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ว่าจะ
ด้วยมือ ก้อนหิน ไม้ หรืออาวุธ

ลักษณะที่ ๒๙, ๓๐ มีดวงพระเนตรดำสนิท (ลักษณะที่ ๒๙), มีดวง
พระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพียงตลอด (ลักษณะที่ ๓๐) เพราะเหตุว่า ใน
อดีต พระองค์ไม่ถลึงตา ดูไม่ค้อน ไม่เมิน เป็นผู้มองตรง มองเต็มตา และ
ทอดสายตาดูคนหมู่มาก ด้วยความเมตตา

ลักษณะที่ ๓๒ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ เพราะ
เหตุว่า ในอดีตทรงเป็นผู้นำคนหมู่มากในการทำกุศล ได้แก่ การประพฤติ
กายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ให้ทาน สมาทานศีล

ลักษณะที่ ๑๓, ๓๑ มีโลมชาติแต่ละขุมเพียงเส้นเดียว (ลักษณะที่
๑๓), มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น (ลักษณะที่ ๓๑)
เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ มีถ้อยคำที่เป็น
หลักเป็นความจริงเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวง

ลักษณะที่ ๒๓, ๒๕ มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (ลักษณะที่ ๒๓), มีพระทนต์
ไม่ห่างกัน (ลักษณะที่ ๒๕) เพราะเหตุว่า ในอดีต พระองค์ละเว้นขาดจากคำ
ส่อเสียด พูดแต่คำที่ก่อให้เกิดความสามานสามัคคี

ลักษณะที่ ๒๗, ๒๘ มีพระชีวหาใหญ่ยาว (ลักษณะที่ ๒๗), มีพระ-
สุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก (ลักษณะที่ ๒๘)
เพราะเหตุว่า ในอดีตทรงละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ^๕

ลักษณะที่ ๒๒ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ เพราะเหตุว่า ในอดีตทรง
ละเว้นขาดจากคำพูดเพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริง อิงอรรถ อิงธรรม

^๕ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๔-๒๓๗/๑๘๓-๑๘๔.

ลักษณะที่ ๒๔, ๒๖ มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๒๔), มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม (ลักษณะที่ ๒๖) เพราะเหตุว่า ในอดีตพระองค์เป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ เช่น การโกงตาชั่ง การโกงตัวของปลอม การฆ่า การปล้นและการชู้กรรโชก^๙

ลักษณะมหาปุริสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการนี้ ล้วนแต่มีเหตุมาจากการที่พระองค์ได้เคยบำเพ็ญบารมี มาเป็นเวลายาวนาน จึงส่งผลให้เกิดประโยชน์เอื้ออำนวยต่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และต่อการเผยแผ่พระสัทธรรมของพระองค์อย่างยิ่ง

๒.๓ คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธคุณซึ่งเป็นกิตติศัพท์อันเลื่องลือ ที่พุทธบริษัทผู้เลื่อมใสศรัทธา สาธยายสรรเสริญพระพุทธเจ้า มาตลอด ๒๖๐๐ ปี ว่า

“อิติปิ โส ภควา อรหิ สมมาสมพุทโธ วิชชาจรณสมปนโน สุคโต โลกาวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควา.”^{๑๐}

แต่ละบทมีความหมาย ดังนี้

๑) อรหิ หมายถึง ห่างไกลจากกิเลส เพราะกำจัดข้าศึก คือ กิเลส เพราะหักชี่กำแห่งสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม และเพราะไม่ทำบาปในที่ลับอีกแล้ว

๒) สมมาสมพุทโธ^{๑๑} หมายถึง ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบ และด้วยพระองค์เอง

^๙ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๘ - ๒๔๑/๑๙๔ - ๑๙๘.

^{๑๐} วิมहा. (บาลี) ๑/๑/๑. อง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๑๐/๒๗๕.

^{๑๑} อภิปริตี สยมภูฏาณน สพพการโต สพพมมานิ อภิสมพุทตดา สมมาสมพุทโธ. สัมมาสัมพุทธเจ้า แปลว่า รู้แจ่มแจ้งธรรมทั้งปวง ทุกแง่ทุกมุม ด้วยปัญญา รู้แจ้งเฉพาะพระองค์เอง อย่างไม่ผิดเพี้ยน ดูใน พุ.อุ.อ. (บาลี) หน้า ๑๒๘.

๓) วิชาจรณสมปนโน หมายถึง ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชา^{๑๒} และจรณะ^{๑๓}

๔) สุคโต หมายถึง เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ

๕) โลกวิทู หมายถึง รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้บรรลุถึงความดับโลก (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง ๓ คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก

๖) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ หมายถึง เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึก ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉานด้วยอุบายต่างๆ จนมีผู้บรรลุธรรมได้

๗) สตถา เทวมนุสสานิ หมายถึง เป็นบรมครูของเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามสมควร

---

^{๑๒} วิชา ได้แก่ วิชา ๓ และวิชา ๘ ดังนี้ วิชา ๓ คือ ๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๒) จุตูปปาตญาณ ความหยั่งรู้จุด(ตาย) และอุบัติ(เกิด)ของสัตว์ ๓) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

วิชา ๘ คือ ๑) วิปัสสนาญาณ ญาณที่เป็นตัววิปัสสนา ๒) มโนมยิทธิ มีฤทธิ์ทางใจ ๓) อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ ๔) ทิพพโสต หูทิพย์ ๕) เจโตปริยญาณ ปรีชา กำหนดรู้จิตผู้อื่นได้ ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ ๗) ทิพพจักขุ ตาทิพย์ หรือเรียกว่าจุตูปปาตญาณ (๘) อาสวักขยญาณ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ดูใน วิ.ม.หา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘.

^{๑๓} จรณะ ๑๕ หมายถึง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชา ๑๕ ข้อ คือ ๑) สीलสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล ๒) อินทริยสังวร การสำรวมอินทริย ๓) โภขเนมัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค ๔) ชาคริยานุโยค การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น ๕) มีครัทธา ๖) มีหิริ ๗) มีโอตตปปะ ๘) เป็นพหูสูต ๙) วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร ๑๐) มีสติมั่นคง ๑๑) มีปัญญา ๑๒) ปฐมมาน ๑๓) ทุติยมาน ๑๔) ตติยมาน ๑๕) จตุตถมาน, ดูใน วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑/๑- ๒.

แก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาหมู่สัตว์ให้พ้นความกัณดาร คือ ความเกิด ดุจหัวหน้ากองเกวียน พาบริวารข้ามทางกัณดาร หรือทะเลทราย ฉะนั้น

๘) พุทฺโธ หมายถึง เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้แจ้งธรรมชาติทั้งปวงด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย

๙) ภควา หมายถึง ๑) ทรงมีโชค ๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส ๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการและความเพียร) ๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม ๕) ทรงเสพอริยธรรม ๖) ทรงคายตัณหาในภพทั้งสาม ๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก ๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว ๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจฉัย ^{๑๔}

พระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการย่อได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) อัตตहितสมบัติ ประโยชน์ส่วนตน คือ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เองเสร็จสิ้นสมบูรณ์ คุณข้อนี้มุ่งเอาพระปัญญาเครื่องให้สำเร็จความเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ข้อ ๑, ๒, ๓ และ ๕

๒) พรหิตปฏิบัติ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คุณข้อนี้มุ่งเอาพระกรุณาเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธกิจ คือหน้าที่ของพระพุทธเจ้า และความเป็นโลกนาถ (เป็นที่พึ่งของชาวโลก) ได้แก่ข้อ ๖, ๗ ส่วนข้อ ๔, ๘ และ ๙ เป็นทั้งพรหิตปฏิบัติ และอัตตहितสมบัติ ^{๑๕}

---

^{๑๔} ม.มู. (ไทย) ๑๗/๙๕/๔๓๔-๔๓๕, อง.ฉก.ก. (ไทย) ๓๖/๒๘๑/๕๒๙. พุ.สุตต.อ. (ไทย) ๑/๖/-/๕๓๐.

^{๑๕} วิสุทฺธิ.มหาฎีกา (ไทย) ๑/๒๕๘/๓๘๑ และ ๑/๒๔๖/๓๓๘.

๒.๔ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ปรารถนาให้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๒ ประเภท คือ พระนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว และพระอนิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่ได้รับการพยากรณ์

พระนิยตโพธิสัตว์ หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้ว จะไม่ประกอบด้วยฐานะที่ไม่สมควร ๑๘ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นคนบอดแต่กำเนิด
๒. ไม่เป็นคนหนวกแต่กำเนิด
๓. ไม่เป็นคนบ้า
๔. ไม่เป็นคนใบ้
๕. ไม่เป็นคนแคระ
๖. ไม่เกิดในชนชาติมีลักษณะ
๗. ไม่เกิดในท้องของนางทาสี
๘. ไม่เป็นคนนิยตมิจฉาภิภูฏฐิ (คนที่มีความเห็นผิดที่แน่วแน่)
๙. ไม่เป็นคนกลับเพศ
๑๐. ไม่ทำอนันตริยกรรม ๕ อย่าง
๑๑. ไม่เป็นคนโรคเรื้อน
๑๒. อัดภาพสุดท้ายไม่เวียนมาในกำเนิดดิรัจฉาน
๑๓. ไม่มีอัตรภาพใหญ่กว่าช้าง
๑๔. ไม่เกิดในขุบปีปาสิกเปรตและนิชฌามตณทิกเปรต
๑๕. ไม่เกิดในจำพวกกาลกัญชิกาสูรทั้งหลาย
๑๖. ไม่เกิดในอเวจีนรก
๑๗. ไม่เกิดในโลกันตริกนรก

๑๘. ไม่เป็นมารในสวรรค์ชั้นกามาวจร ไม่เกิดในอสัญญภพ ในรูปาวจรภูมิ ไม่เกิดในภพสุทธาวาส ไม่เกิดในอนัตตมภพ ไม่ก้าวไปสู่จักรวาลอื่น^{๑๖}

บารมี หมายถึง คุณธรรมความดีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อที่จะบรรลุดมมุ่งหมายให้สูงสุด มีวิเคราะห์ว่า กิเลสสาม สัตตนามิ นาคาตีหีสตีติ ปารมี^{๑๗} ปฏิปทาใด ย่อมกำจัด คือยอมฆ่า ซึ่งข้าศึกคือกิเลส ของสัตว์ทั้งหลาย เหตุฉะนั้น ปฏิปทานั้น ชื่อว่า บารมี

บารมีเป็นคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทุกๆ พระองค์ได้บำเพ็ญมาจนบริบูรณ์แล้ว เพื่อนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลुซึ่งจุดหมายอันสูงสุด มี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) **ทานบารมี** การให้ การเสียสละอย่างยิ่งยวด คือ เจตนาที่จะบริจาคตนเองและอุปกรณ์ต่างๆ โดยมีความกรุณาและปัญญากำกับ

๒) **ศีลบารมี** การรักษากาย วาจา ให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็นแบบแผนอย่างยิ่งยวด คือ ความประพฤติทางกาย วาจา ด้วยการงดเว้นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ และมีความตั้งใจระทำสิ่งที่ควรกระทำ เป็นต้น

๓) **เนกขัมมบารมี** การออกบวช ปลีกตัวปลีกใจออกจากกามอย่างยิ่งยวด คือ การมีจิตคิดออกจากกามและภพ อันมีการเห็นโทษของกามและภพทั้งหลาย เป็นเบื้องต้น

๔) **ปัญญาบารมี** รอบรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และรู้จักแก้ไขจัดการ อย่างยิ่งยวด คือ รู้เหตุแห่งความเสื่อม เรียกว่า อปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญเรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีในการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อม มาดำเนินทางเจริญ เรียกว่า อูปายโกศล คือ ความรู้

---

^{๑๖} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๐๙.

^{๑๗} ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๘๒.

ลักษณะทั่วไปและลักษณะเฉพาะ (รายละเอียด) ของธรรมทั้งหลาย

๕) **วิริยบารมี** ความเพียร แก่กล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอดสาหะเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่ อย่างยิ่งยวด คือการขวนขวายที่จะกระทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยกายและใจ อยู่เสมอๆ

๖) **ขันติบารมี** ความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผลอย่างยิ่งยวด คือ ความตั้งใจที่จะอดทนต่อความผิดอันสัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว ไม่โกรธ

๗) **สัจจบารมี** พุดจริง ทำจริง และจริงใจ ได้แก่ มีความจริงใจต้องการที่จะกระทำสิ่งใดแล้วทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ อย่างยิ่งยวด คือ การไม่กล่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง

๘) **อธิษฐานบารมี** การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว มีปณิธานแน่วแน่ในอันที่จะกระทำความดี ละความชั่ว อย่างยิ่งยวด คือ การตั้งมั่นสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว คือ ความตั้งมั่นที่เป็นไปในการเจริญกุศลธรรมต่างๆ ให้อยิ่งขึ้นไป

๙) **เมตตาบารมี** ความปรารถนาดี มีเมตตริจิต คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ อย่างยิ่งยวด คือ มีจิตใจไม่ประทุษร้าย มีความปรารถนาที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่เพื่อนร่วมโลก อันมีความกรุณาและอุบายโกศล กำกับ

๑๐) **อุเบกขาบารมี** ความวางใจเป็นกลาง เทียงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียง หรือหวั่นไหวไป ด้วยอำนาจความยินดี ยินร้าย ชอบ ชัง หรือแรงเข้ายวนยั่วใดๆ อันขจัดอนุนนยะ (ความคล้อยตาม) และปฏิกษะ (ความขัดเคือง) โดยมีความกรุณาและอุบายโกศลกำกับอย่างยิ่งยวด^{๑๘}

บารมีทั้ง ๑๐ นี้ จะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบทั้ง ๓ ระดับ คือ

๑) บารมี (ระดับสามัญ) เช่น ทานบารมี ให้ทรัพย์สินเงินทอง วัตถุสิ่งของ สมบัตินอกกายที่ตนจะสามารถให้ได้

^{๑๘} ขุ.พ.(ไทย) ๓๓/๑/๔๑๔, ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๓๓.อภิ.ส.อ.(ไทย) ๑/๑/-/๕๓๒.

๒) อุปบารมี (ระดับกลาง) เช่น ทานอุปบารมี ให้ทานที่ยิ่งไปกว่านั้น ได้แก่ การสละอวัยวะเป็นทาน เช่น สละดวงตาให้เป็นทาน เป็นต้น

๓) ปรมัตถบารมี (ระดับสูงสุด) เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อพิทักษ์ธรรม หรือเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนรวม

รวมเป็นบารมี ๓๐ ทิศ คือ เป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐”^{๑๙}

พระพุทธเจ้าทั้งหลายแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามลักษณะการบำเพ็ญบารมี ดังนี้

๑) พระพุทธเจ้าประเภท “ปัญญาธิกะ” ทรงมากด้วยปัญญาในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม^{๒๐} อาศัยเหตุที่ทรงมีปัญญามาก มีปัญญาอันทรีย์แก่กล้า มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมาก จึงใช้ระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมี อบรมบ่มนิสัย เพื่อพระโพธิญาณน้อยกว่าพระพุทธเจ้าประเภทอื่นๆ โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๗ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๙ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์ จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๒๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๒) พระพุทธเจ้าประเภท “ศรัทธาธิกะ” ทรงมากไปด้วยศรัทธา ในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีศรัทธามาก มีศรัทธาอันทรีย์แก่กล้า แต่มีพระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมปานกลาง จึงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนานกว่าพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ ๑ เท่าตัว ทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๑๔ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๑๘ อสงไขย และ

^{๑๙} ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/-/๔๒., ขุ.จิริยา. ๓๔/๓๖/๕๕๕-๕๕๘.

^{๒๐} ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ดูใน ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

ตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมี ๔๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป

๓) พระพุทธเจ้าประเภท “วิริยาธิกะ” ทรงมากไปด้วยวิริยะ ในการบำเพ็ญพุทธการกธรรม อาศัยเหตุที่ทรงมีวิริยะมากเป็นพิเศษ มีวิริยอินทรีย์แก่กล้า แต่พระปัญญาในการพิจารณาบำเพ็ญพุทธการกธรรมมีน้อย จึงทรงต้องใช้เวลาในการสร้างบารมีมากกว่าพระพุทธเจ้าประเภทสัทธาธิกะถึง ๑ เท่าตัว โดยทรงใช้เวลาในการบำเพ็ญบารมีนับแต่ที่ได้ตั้งความปรารถนาด้วยใจเป็นเวลา ๒๘ อสงไขย ตั้งความปรารถนาด้วยวาจาเป็นเวลา ๓๖ อสงไขย และตั้งแต่ได้รับพุทธพยากรณ์จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเวลา ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป รวมเวลาในการบำเพ็ญบารมีถึง ๘๐ อสงไขยกับอีกแสนกัป นับเป็นระยะเวลาานานมาก ดังนี้^{๒๑}

พระพุทธเจ้า	ช่วงเวลาสร้างพระบารมี			รวมเวลา
	ดำริ	ออกปาก	รับคำพยากรณ์	
พระปัญญาธิก พุทธเจ้า	๗ อสงไขย	๙ อสงไขย	๔ อสงไขยกับอีก เศษ แสนกัป	๒๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป
พระสัทธาธิก พุทธเจ้า	๑๔ อสงไขย	๑๘ อสงไขย	๘ อสงไขยกับอีก เศษ แสนกัป	๔๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป
พระวิริยาธิก พุทธเจ้า	๒๘ อสงไขย	๓๖ อสงไขย	๑๖ อสงไขยกับ อีกเศษ แสนกัป	๘๐ อสงไขยกับอีก เศษ ๑ แสนกัป

^{๒๑} ออง.เอกก. อ. (บาลี) ๑/๑๗๔/๑๐๔, ชู.เถร.อ. (ไทย) ๒/๓/๑/๑๘, ชู.อป.อ. (ไทย) ๘/๑/-/๒๖๖.

๒.๕ คุณธรรมและคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้

พระโพธิสัตว์ ในชาติที่จะตรัสรู้ จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมและคุณสมบัติ ดังนี้

๑) **ธรรมสโมธาน** คือ การรวมกันขององค์ธรรม ๘ ประการ อันเป็นคุณสมบัติที่จะเป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด คือ

๑. มนุสสตัดดี เป็นมนุษย์เท่านั้น

๒. ลิงคสมปตติ ถึงพร้อมด้วยเพศ คือ ต้องเป็นบุรุษเท่านั้น ผู้หญิงไม่เอื้ออำนวยต่อการเป็นพระนิยตโพธิสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้า ดังที่ตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่สตรีจะพึงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่จะมีได้”^{๒๒}

๓. เหตุ ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นส่วนเหตุ อันอาจเป็นพระอรหันตในชาตินั้นได้ แต่ไม่ยินดีเพียงแค่นั้น

๔. สตถารทสสนิ ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตมาแล้วว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

๕. ปพพชชา ได้ออกบวชเป็นบรรพชิต

๖. คุณสมปตติ ประกอบด้วยคุณสมบัติ อันได้แก่ อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ อันเป็นสมาธิอย่างสูง

๗. อธิกาโร มีการกระทำอันยิ่งถึงขั้นสละชีวิตของตนเอง เพื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง

๘. ฉนุทตา มีความปรารถนาแรงกล้าที่จะเป็นพระพุทธเจ้า แม้ต้องเผชิญต่ออุปสรรคนานัปการ ก็ไม่ท้อถอย^{๒๓}

^{๒๒} อจ.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๗๙/๓๕.

^{๒๓} จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/-/๕๘๐-๕๘๓, จุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

๒) **บารมี** บำเพ็ญคุณงามความดีครบทั้ง ๑๐ อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และ อุเบกขา รวมเรียกว่า **พุทธการกรรม** คือธรรมที่กระทำให้เป็นพุทธะ^{๒๔}

๓) **อธิษฐานพุทธภูมิ** มีพื้นฐานจิตใจ มุ่งตรงต่อการตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

๑. อุตสาหะ คือ ความเพียร
๒. อุมม์คคะ คือ ปัญญา
๓. อวิภูฐานะ คือ อธิษฐาน (ความมั่นคงเด็ดเดี่ยว แน่วแน่)
๔. หิตจริยา คือ การเจริญเมตตา^{๒๕}

๔) **อัยยาศัย** มีนิสัยใจคอมุ่งสู่การออกจากกาม มีองค์ประกอบ ๖ ประการ ได้แก่

๑. อัยยาศัยเพื่อเนกขัมมะ (เห็นโทษในกาม)
๒. อัยยาศัยเพื่อปวิเวก (เห็นโทษในการคลุกคลี)
๓. อัยยาศัยเพื่อความไม่โลภ (เห็นโทษของความโลภ)
๔. อัยยาศัยเพื่อความไม่โกรธ (เห็นโทษของโทสะ)
๕. อัยยาศัยเพื่อความไม่หลง (เห็นโทษของโมหะ) และ
๖. อัยยาศัยเพื่อความสลัดออก (เห็นโทษในภพทั้งปวง)^{๒๖}

---

^{๒๔} ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/-/๖๙๐.

^{๒๕} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

^{๒๖} ขุ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๕/-/๑๑๐.

๒.๖ พระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระธรรมราชา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระธรรมราชาผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยว่า พระองค์ทรงปกครองดินแดนประเทศใดจึงเป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้ เคยทำศึกสงครามชนะกองทัพโตมาบ้าง ก็หาไม่ ประวัติศาสตร์โลกไม่เคยบันทึกเอาไว้เลย ว่าพระองค์ทรงชนะกองทัพใดได้ ..แล้วพระองค์จะทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้อย่างไร ในเมื่อไม่เคยจับดาบ จับอาวุธ ฆ่าฟันเอาชนะกองทัพใดๆ เลย

ในเรื่องนี้ มีข้อให้พิจารณาอยู่ว่า ข้าศึกกองทัพใดในสากลจักรวาลที่สามารถถ้ายชีวิตเราได้อย่างโหดร้ายแสนทรมาณ ชั่วกับชั่วกลับ อย่างหาหนทางตอบโต้เอาคืนใดๆ ไม่ได้เลย ได้เท่ากับกองทัพแห่งความแก่ ความเจ็บ ความตาย^{๒๗} และการตกนรก ซึ่งมีสาเหตุมาจากตัณหาและอุปาทานในจิตใจของเราเอง ที่ก่อภพก่อชาติให้ต้องเกิดอีก^{๒๘} ถึงแม้จะได้ประสบสุขอยู่บ้างเป็นระยะ ๆ แต่กลับเป็นเหยื่อล่อให้หลงยึดข้องไว้กับทุกข์หนักเข้าไปอีก

---

^{๒๗} “ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ย่อมย่ำยีสัตว์ในโลกนี้ สัตว์โลกนี้ไม่มีกำลังที่จะต่อสู้ ทั้งไม่มีความเร็วที่จะหนีไป” คูใน ขุ.เถร (ไทย) ๒๖/๔๕๐/๔๑๖.

“แม้ผู้ใดพึงมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ผู้นั้นก็มีความตายอยู่เบื้องหน้า ความตายไม่ละเว้นใครๆ ย่อมย่ำยีสัตว์ทั้งหมดทีเดียว” ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑/๓๗๒.

^{๒๘} “เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี’ ..ก็ถ้าอุปาทาน คือ กามอุปาทาน(ยึดมั่นในกาม) ทิฏฐอุปาทาน(ยึดมั่นในทิฏฐิ) สีสัพพตูปาทาน(ยึดมั่นในศีลพรต) หรืออัตตวาหูปาทาน(ยึดมั่นในวาตะว่ามิ้อตตา) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ..เพราะอุปาทานดับไป ภพจะปรากฏได้หรือ”

‘เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี’ ..ก็ถ้าตัณหา คือ รูปตัณหา(อยากได้รูป) สัทตตัณหา (อยากได้เสียง) คันธตัณหา (อยากได้กลิ่น) รสตัณหา (อยากได้รส) โผฏฐัพพตัณหา (อยากได้โผฏฐัพพะ) และอัมมตัณหา (อยากได้ธรรมารมณ์) ไม่ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ แล้วไซ้ เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป อุปาทานจะปรากฏได้หรือ” คูใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๙/๕๙.

จนต้องทำใจยอมจำนนเสียว่า

“ชีวิตก็ต้องเป็นอย่างนี้แหละ เกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ ตายอย่างนี้แหละ จะมัวไปหาหนทางชนะศึกนี้อยู่ทำไม ในเมื่ออย่างไม่เคยมีใครในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เอาชนะต่อความแก่ ความเจ็บ ความตายได้เลยสักคน แทนที่จะนั่งกลุ่มหาหนทางเอาชนะศึกนี้ มาแสวงหาความสุขภายใต้การบงการของผู้ชนะที่แน่นอนอยู่แล้ว ไม่ดีกว่าหรือ? ทำชีวิตให้รวยขึ้น ให้สวยให้หล่อขึ้น ให้มีกินมีใช้สะดวกสบายยิ่งขึ้น ไม่ดีกว่าหรือ? จะมัวไปพรั่นพริ้งต่อผู้ชนะที่ทรงอำนาจเช่นนี้ ให้เสียสุขในปัจจุบันขณะไปทำไม? เอาแรงกายแรงใจมาทำมาหากิน ทำชีวิตในวันพรุ่งนี้ให้มีความสุขสะดวกสบายกว่าทุกวันๆ ที่ผ่านมา ไม่ดีกว่าหรือ?”

สัตว์ทั้งหลายคิดกันเช่นนี้ จึงพัฒนาตนเองอย่างสูงสุดได้เพียงแค่ว่าความเป็นมนุษย์หรือเทพ ยังไม่ถึงขั้นความเป็น “อริยะ” หรือ “มหาบุรุษ” และในประเด็นนี้เอง เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “เจ้าชายสิทธัตถะทรงทิ้งบุตร ทิ้งภรรยา ออกจากพระราชวังไปหาความสุขแต่เพียงผู้เดียว เป็นการกระทำของบุรุษที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวหรือไม่?”

ขอตอบด้วยคำถามว่า : พระองค์ออกจากพระราชวัง จากปราสาทแสนสุข ๓ ฤดู แล้วไปพัก บรมมสุขสบายอยู่ที่ไหน และกินอยู่อย่างไร?

ตอบด้วยคำถามว่า : บุรุษที่รู้ว่า ลูกเมียจะต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายไปในที่สุด แล้วอยู่ตักดวงความสุขจากกันและกันภายในครอบครัว โดยไม่คิดหาหนทางแก้ไข คนเช่นนี้น่ายกย่องนักหรือ?

ตอบด้วยคำถามว่า : ในที่สุด พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางพิมพา พระราหุลได้บรรลุพระอรหันต์ สรรพสัตว์ได้พ้นทุกข์ เพราะใคร?

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระนามเดิมก่อนตรัสรู้ว่าเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติในราชวงศ์ศากยะ เจ้าเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงสมบุรณ์เพียบพร้อมด้วยความรัก ความสุข

สะตวงสบายอยู่ในปราสาท ๓ หลัง ๓ ฤดู ขณะทรงพระเยาว์ได้รับการศึกษา
สรรพวิชาครบทั้ง ๑๘ ศาสตร์^{๒๙} จนได้รับการยกย่องจากอาจารย์ว่ามีความรู้
เสมอตน เมื่อพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา
หรือพิมพา ธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ แห่งราชวงศ์โกลิยะ กรุงเทวทหะ

เมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา พระองค์ทรงมีพระราชโอรสองค์
หนึ่งนามว่า “ราहुล” ซึ่งเป็นบ่วงคล้องใจให้ยากยิ่งที่จะตัดสั่นใจออกแสวงหา
โมกขธรรมได้ ตลอดระยะเวลาที่เจ้าชายสิทธัตถะเสวยสุขอยู่ในพระราชวัง
นั้น เหมือนจะเป็นการปิดกั้นมิให้พระองค์ได้เห็นความจริงแห่งชีวิต เพราะ
ทุกอย่างที่แวดล้อมพระองค์ ล้วนถูกจัดไว้ให้น่าปรารถนาน่ายินดีทั้งสิ้น แต่
หลังจากได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะผู้มีแต่ผ้าพันกาย แต่นั่งยิ้ม
ผ่องใสอยู่ได้ ก็ทรงตระหนกพรันพริ้งว่า อีกไม่นาน พระองค์เองก็ต้องเป็น
เช่นนี้ จึงดำริที่จะแสวงหาหนทางเพื่อช่วยพระองค์เอง และผู้คนผู้เป็นที่รัก
ให้หลุดพ้นจากทุกข์เหล่านั้น ซึ่งธรรมดาโลกนี้มีของเป็นคู่ปรับกัน มีร้อนก็มี
เย็นแก่ มีมืดก็มีสว่างแก่ เมื่อมีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ต้องมีอีก
พักหนึ่งที่ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตายแน่นอน การที่จะค้นพบทางอัน
นำไปสู่ความหลุดพ้นได้ จำต้องอาศัยเพศของสมณะคือการออกบวช^{๓๐} ดังที่

---

^{๒๙} ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการคือ ๑. รู้จักภาษาสัตว์ มีเสียงนกร้องเป็นต้นว่าร้ายดี
ประการใดได้สิ้น ๒. รู้จักกำเนิดเถาและไม้เป็นต้นว่าชื่ออื่นๆ ๓. คัมภีร์เลข ๔. คัมภีร์
ช่าง ๕. คัมภีร์นิติศาสตร์ รู้ที่จะเป็นครูสั่งสอนท้าวพระยาทั้งปวง ๖. คัมภีร์
พานิชยศาสตร์ รู้ที่จะเลี้ยงฝูงชนให้เป็นสิริมงคล ๗. พลศาสตร์ รู้บันนักชดถุภษ รู้ตำรา
ดวงดาว ๘. คันธัพพศาสตร์ รู้เพลงขับร้องและดนตรี ๙. เวชศาสตร์ รู้คัมภีร์แพทย์
๑๐. ฐานศาสตร์ รู้ศิลปะการยิงธนู ๑๑. ประวัติศาสตร์ ๑๒. ดาราศาสตร์ รู้วิธีทำนายดวง
ชะตาของคน ๑๓. มายาศาสตร์ รู้ว่าเป็นแก้ว นีมิไขแก้ว เป็นต้น ๑๔. เหตุศาสตร์ ผล
ศาสตร์ รู้จักเหตุรู้จักผลจะบังเกิด ๑๕. ภูมิศาสตร์ รู้จักที่จะเลี้ยงโคกระบือ รู้การที่จะ
หว่านพืชลงในนาไรให้เกิดผล ๑๖. ยุทธศาสตร์ รู้คัมภีร์พิชัยสงคราม ๑๗. ลัทธิศาสตร์ รู้
คัมภีร์โลกโหวหาร ๑๘. ฉันทศาสตร์ รู้จักคัมภีร์ผูกบทกลอนกาพย์โคลง

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑-๔/๑-๗.

พระองค์ตรัสเล่าไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย! ความคิดอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า "ทำไมหนอ เราซึ่งมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว จะต้องไปแสวงหาสิ่งที่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีก ไฉนหนอ เราผู้มีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ครั้นได้รู้สึกถึงโทษอันต่ำทรามของการมีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดานี้ แล้ว เราพึงถือบวช แสวงหา**นิพพาน**^{๓๑} อันไม่มีความเกิด อันเป็นธรรมที่เกษมจากเครื่องร้อยรัด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเกิด”^{๓๒}

หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบรรพชาแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่เป็นเวลาถึง ๖ ปี แต่ก็ยังไม่ได้ตรัสรู้ ในระหว่าง ๖ ปีนั้น ได้ทรงศึกษาในสำนักของดาบส ทรงทรมานพระองค์ด้วยวิธีการต่างๆ ตามคำสอนของบางลัทธิหรือตามความเชื่อของคนในยุคนั้น และที่สำคัญคือได้ทรงศึกษาในภาคปฏิบัติ ได้แก่ การบำเพ็ญสมณภาวนาในสำนักของอาจารย์ผู้มีชื่อเสียง ๒ ท่าน คือ ครั้งแรกทรงศึกษาในสำนักของอาหารดาบส กาลามโคตร จนได้บรรลुरुูปฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน และอรูปรฌาน ๓ คือ อากาสนัญญายตนฌาน วิญญานัญญายตนฌาน และอาภิญญายตนฌาน ต่อจากนั้นทรงไปศึกษาในสำนักของอุทกดาบส รามบุตร ได้บรรลुरुูปฌานที่ ๔ คือ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน^{๓๓}

---

^{๓๑} “นิพพานเป็นธรรมเกษม เป็นทางดำเนินถึงความไม่แก่ ไม่ตาย” ดูใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๕. “นิพพานเป็นสภาวะไม่แก่ ไม่ตาย” ขุ.อุทาน. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๘๗.

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๗๖/๒๙๙.

^{๓๓} ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๗/๓๙๖.

แต่พระองค์ยังไม่ทรงพอพระทัย เพราะทรงเห็นว่า ผลของฉานหรือสมาบัติ นั้น เป็นเพียงธรรมเครื่องอาศัยอยู่เป็นสุขเท่านั้น ไม่ใช่ความพ้นทุกข์ จึงทรงอำนวยการทั้งสอง เสด็จไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณคมเพื่อแสวงหาธรรมที่ทำหน้าที่ประหามาสวกลีสอันเป็นเหตุให้ติดอยู่ในวัฏฏทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย โดยลำพังพระองค์เอง โดยในขั้นแรก ได้ทรงทรมานพระวรกายให้ลำบากถึง ๓ วาระ คือ

๑) ใช้ฟันบนกับฟันล่างขบกัน ใช้ลิ้นกัดเพดานปาก จนเหงื่อไหลออกจากรักแร้

๒) กลืนลมหายใจ และผ่อนลมหายใจทีละน้อย จนทำให้ลมออกทางช่องหูทั้งสองข้าง

๓) อดอาหาร โดยบริโภคอาหารเพียงวันละเล็กน้อย ในที่สุดไม่บริโภคเลยจนทำให้ร่างกายซูบผอม^{๓๙}

เมื่อทรงเห็นว่า การทรมานพระวรกายเช่นนี้ ยังไม่ใช่ทางที่จะกำจัดอัสวกลีส หรือให้ตรัสรู้ได้^{๓๙} จึงกลับมาเสวยพระกระยาหารเพื่อบำรุงร่างกายให้มีเรี่ยวแรง แล้วทรงบำเพ็ญเพียรทางใจต่อไป^{๓๖} จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็ญเดือน ๖ ทรงรับหญ้าคาจากโสถถียพราหมณ์ ปูลาดต่างบัลลังก์ภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์^{๓๗} ทรงนั่งขัดสมาธิ บนบรลลังก์หญ้านั้น หันพระพักตร์ไปในทิศตะวันออก แล้วทรงตั้งสัจจะอธิษฐานว่า "ถ้าเรายังไม่ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณตราบใด เราจักไม่ลุกขึ้นตราบนั้น แม้ว่าเนื้อเลือดจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตามที" แล้วทรงกระทำจิตเข้าสู่สมาธิอย่างเข้มข้น ทรงประมวลเอาพระบารมีที่ทรงสั่งสมมาหลายโกฏิจาติ มาเป็นกำลัง จนสามารถเอาชนะธรรมฝ่ายต่ำได้ มีพระทัยที่แน่วแน่มาก

^{๓๙} ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๕/๑๕๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๑/๔๐๑.

^{๓๕} ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๘/๑๖๒.

^{๓๖} ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๕/๔๐๕.

^{๓๗} ดูรายละเอียด ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๕๔/๔๘๘.

ยิ่งขึ้นตามลำดับ และในราตรีนั่นเอง พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญภาวนากำหนด
ลมหายใจ (อานาปานสติภาวนา) เป็นอารมณ์^{๓๘} จนได้บรรลุรูปฌาน ๔ แล้ว
ใช้ฌานนั้นเป็นพื้นฐานเจริญขั้นสู่วิปัสสนาภาวนา^{๓๙} ก็ได้บรรลุญาณเครื่อง
ตรัสรู้ตามลำดับ คือ

๑. ยามแรก (เวลา ๑๘ - ๒๒ น.) ทรงบรรลุรูปเพนิวาसानุสสติ
ญาณ คือ รู้และเข้าใจอดีตชาติหลังของสรรพสัตว์ได้อย่างแจ่มแจ้ง

๒. ยามที่สอง (เวลา ๒๒ - ๐๒ น.) ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือทรง
รู้และเข้าใจเหตุที่สัตว์โลกต้องเกิดและตายมีสภาพที่แตกต่างกัน ทั้งรู้แจ้งการ
กำเนิดและเรื่องของชีวิต ที่เป็นไปด้วยอำนาจแห่งกรรม

๓. ยามที่สาม (เวลา ๐๒ - ๐๖ น.) ทรงบรรลุอัสวกขยญาณ^{๔๐} คือ
ปัญญารู้แจ้ง เป็นเหตุสิ้นไปของกิเลสอาสวะทั้งหลาย คือทราบว่าการที่ขันธ
มาประชุมกันขึ้นเป็นตัวเรา ตัวเขา นี้ ก็เพราะความไม่รู้จริง (อวิชชา) ความ
ต้องการ ความปรารถนาอันไม่มีที่สิ้นสุด (ตัณหา) ความยึดมั่นถือมั่น
(อุปาทาน) และการกระทำด้วยอำนาจของกิเลส (กรรม) นั้นเอง ทั้งหมดนี้
ล้วนแต่เป็นเหตุและผลของกันและกัน เหมือนกับสายโซ่ เรียกว่า**ปฏิจจสมุป-
บาท** เมื่อทรงเห็นแจ้งชัดเช่นนี้ ทำให้ถอนความหลงความเพลิดเพลินใน
เบญจขันธ์เสียได้ และรู้ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ที่พระองค์ไม่เคย
ได้ทรงทราบมาจากเจ้าลัทธิใดๆ มาก่อน เรียกว่า อริยสัจ ๔^{๔๑}

^{๓๘}ดูรายละเอียด ส.ม. (ไทย) ๑๙/๙๘๔/๔๖๑.,อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๕๐๖.

^{๓๙}ดูใน วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๕๐, ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๕๖/๒๔๒.

^{๔๐}ดูรายละเอียด ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๖/๔๐๖.

^{๔๑}ดูรายละเอียด ที.สี. (ไทย) ๙/๒๔๘/๘๔ ,ที.สี.อ. (บาลี) ๒๔๘/๒๐๓.

๒.๗ ญาณเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ามีพระสัพพัญญุตญาณที่สามารถล่วงรู้อดีต อนาคตและปัจจุบันธรรม^{๔๒} ได้แก่ ความเป็นผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั่นเอง ซึ่งก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญู ผู้รู้แจ้งในธรรมทั้งปวงนั้น พระองค์ต้องทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นระยะเวลายาวนาน สำหรับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระนามว่า “พระพุทธโคดม” เป็นพระพุทธเจ้าประเภทปัญญาธิกะ มีกำลังปัญญาแรงกล้า ทรงมีพระปรีชาญาณ เฉลียวฉลาดล่วงสามัญมนุษย์ ทรงรู้แจ้งโลกทั้งปวง ตลอดทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และเหล่าสัตว์ ทรงประกาศพระธรรมคำสั่งสอนอันมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในเบื้องปลาย ให้ผู้อื่นรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะโดยบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงสมบูรณ์ด้วยพระญาณเครื่องรู้แจ้ง ตามลำดับขั้น ดังนี้^{๔๓}

- ๑) สุตมยญาณ ญาณในการทรงจำและเข้าใจธรรมที่ได้สดับมา
- ๒) สีสมยญาณ ญาณในการสำรวมศีล คือปัญญาในการสดับธรรมแล้วสำรวมไว้
- ๓) สมาธิภาวนามยญาณ ญาณในการสำรวมจิตเจริญสมาธิ
- ๔) ฌัมมัญญิตติญาณ ญาณในการกำหนดที่ตั้งแห่งธรรม
- ๕) สัมมสนญาณ ญาณที่กำหนดนามธรรมและรูปธรรม
- ๖) อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความเกิดและความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นความแปรผันแห่งธรรม
- ๗) วิปัสสนาญาณ ญาณที่พิจารณาเห็นความดับ คือ ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์แล้วพิจารณาเห็นความดับ
- ๘) อาทีนวญาณ ญาณที่คำนึงเห็นโทษ คือ เห็นสังขารเป็นภัย

---

^{๔๒} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๘๕/๑๘๘, ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๒/-/๑๘๐.

^{๔๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๑.

- ๙) สังขารุปกชาญาณ ญาณที่เป็นกลางต่อสังขาร
- ๑๐) โคตรภูญาณ ญาณในการหลีกเลี่ยงไปจากนิमितภายนอก
- ๑๑) มัคคญาณ ญาณในอริยมรรค คือ ปัญญาในการออกและหลีกเลี่ยงไปทั้งจากกิเลส และจากนิमितภายนอก
- ๑๒) ผลญาณ ญาณในอริยผล คือ ปัญญาที่หยุดความพยายาม
- ๑๓) วิมุตติญาณ ญาณในวิมุตติ คือ ปัญญาในการพิจารณาเห็นอุปกิเลสที่อริยมรรค ตัดขาดแล้ว
- ๑๔) ปัจจเวกขณญาณ ญาณในการพิจารณาทบทวน คือ ปัญญาในการเห็นธรรมที่มาร่วมกันในขณะนั้น
- ๑๕) วัตถุนานัตตญาณ ญาณในวัตถุต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายใน
- ๑๖) โคจรนानัตตญาณ ญาณในอารมณ์ต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรมต่างๆ ที่เป็นภายนอก
- ๑๗) จரியานานัตตญาณ ญาณในจริยาต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดจริยา
- ๑๘) ภูมินานัตตญาณ ญาณในภูมิต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรม ๔ ประการ
- ๑๙) อัมมнанัตตญาณ ญาณในธรรมต่างๆ คือ ปัญญาในการกำหนดธรรม ๙ ประการ
- ๒๐) ญาตัญ्ञญาณ ญาณที่มีสภาวะรู้ คือ ปัญญาเครื่องรู้อย่าง
- ๒๑) ตีรณัญ्ञญาณ ญาณที่มีสภาวะพิจารณา คือ ปัญญาเครื่องกำหนดรู้
- ๒๒) ปริจจาคัญ्ञญาณ ญาณที่มีสภาวะสละ คือ ปัญญาเครื่องละ
- ๒๓) เอกรสัญ्ञญาณ ญาณที่มีสภาวะเป็นรสเดียว คือ ปัญญาเครื่องเจริญ

๒๔) ผัสสนัญญูญาณ ญาณที่มีสภาวะถูก คือ ปัญญาเครื่องทำให้แจ้ง

๒๕) อัตถปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ คือ ปัญญารู้แจ้ง
ในอรรถต่างๆ

๒๖) ัมมปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม คือ ปัญญาใน
ธรรมต่างๆ

๒๗) นิรุตติปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในนิรุตติ คือ ปัญญาใน
นิรุตติต่างๆ

๒๘) ปฏิภาณปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ คือ ปัญญา
ในปฏิภาณต่างๆ

๒๙) วิหารัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารธรรม คือ ปัญญาใน
วิหารธรรมต่างๆ

๓๐) สมาปัตตัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งสมาบัติ คือ ปัญญาใน
สมาบัติต่างๆ

๓๑) วิหารสมาปัตตัญญูญาณ ญาณในสภาวะแห่งวิหารสมาบัติ คือ
ปัญญาในวิหารสมาบัติต่างๆ

๓๒) อานันตริกสมาธิญาณ ญาณในสมาธิตามลำดับ คือ ปัญญาในการ
ตัดขาดอาสวะเพราะความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน

๓๓) อรณวิหารญาณ ญาณในอรณวิหาร คือ ทักษณาธิปไตยวิหา-ราธิ
คมที่สงบ และปณิศาธิมุตตตปาปัญญา

๓๔) นิโรธสมาปัตตัตถญาณ ญาณในนิโรธสมาบัติ คือ ปัญญาที่มีความ
ชำนาญในการระงับสังขาร ๓ ด้วยญาณจิริยา ๑๖ และด้วยสมาธิจิริยา ๙
เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยพละ ๒ อย่าง

๓๕) ปรินิพพานญาณ ญาณในปรินิพพาน คือ ปัญญาในการทำ
ความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไปของผู้มีสัมปชัญญะ

๓๖) สมสีลัญญูญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมที่สงบ และเป็นประธาน
คือ ปัญญาในความดับไปแห่งธรรมทั้งปวง เพราะตัดขาดโดยชอบแล้ว

๓๗) สัสเสขัญญญาณ ญาณในอรรถแห่งธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา คือ ปัญญาในสภาวะแต่ละอย่าง สภาวะต่างๆ สภาวะเดียวและเดชะ

๓๘) วิริยารัมภญาณ ญาณในการปรารภความเพียร คือ ปัญญาในการประคองจิตที่ไม่หุดหู่และจิตที่ส่งไป

๓๙) อัถตสันทัตสสนญาณ ญาณในการเห็นชัดซึ่งอรรถแห่งธรรม คือ ปัญญาในการประกาศธรรมต่างๆ

๔๐) ทัสสนวิสุทฺธิญาณ ญาณในความหมดจดแห่งทัตสสนะ คือ ปัญญาในการรวมธรรมในการรู้แจ้งสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๔๑) ชันติญาณ ญาณในธรรมที่พอใจ คือ ปัญญาที่รู้ชัด

๔๒) ปริโยคานญาณ ญาณในการหยั่งลงสู่ธรรม คือ ปัญญาที่ถูกต้องธรรม

๔๓) ปเทสวิหารญาณ ญาณในวิหารธรรมส่วนหนึ่ง คือ ปัญญาในการรวมปัจจัย

๔๔) สัสญญวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยสัสญญา คือ ปัญญาที่มีกุศลธรรมเป็นใหญ่

๔๕) เจโตวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการคิดถึงกุศล คือ ปัญญาในธรรมเป็นเหตุหลีกออกจากสภาวะต่างๆ

๔๖) จิตตวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยกุศลที่อธิษฐาน คือ ปัญญาในการอธิษฐาน

๔๗) ญาณวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยความรู้ คือ ปัญญาในธรรมที่ว่าง

๔๘) วิโมกขวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากอกุศลด้วยการสละ คือ ปัญญาในความสละ

๔๙) สัจจวิวัฏฺฐญาณ ญาณในการหลีกออกจากภาวะที่ไม่แท้ด้วยภาวะที่แท้ คือ ปัญญาในสภาวะแท้

๕๐) อิทธิวิธญาณ ญาณที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ คือ ปัญญาในสภาวะที่สำเร็จด้วยการกำหนดกายและจิตเข้าด้วยกัน

๕๑) โสตรธาตวิสุทธิญาณ ญาณในความหมดจดแห่งโสตรธาตु คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่สัททพนิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๒) เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจผู้อื่นได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่วิญญานจรียาที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๓) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ คือ ปัญญาในการหยั่งลงสู่ธรรมทั้งหลายที่เป็นไปตามปัจจัยด้วยอำนาจการแผ่ไปแห่งกรรมที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียว

๕๔) ทิพพจักขุญาณ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ คือ ปัญญาในการเห็นรูปนิมิตที่มีสภาวะต่างๆ และสภาวะเดียวด้วยอำนาจแสงสว่าง

๕๕) อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้สิ้นอาสวะ คือ ปัญญาที่มีความชำนาญในอินทริย์

๕๖) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์คือปัญญาในสภาวะที่ควรกำหนดรู้

๕๗) สมุททยญาณ ญาณในสมุททัย คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรละ

๕๘) นิโรธญาณ ญาณในนิโรธ คือ ปัญญาในสภาวะที่ควรทำให้แจ้ง

๕๙) มัคคญาณ ญาณในมรรค คือปัญญาในสภาวะที่ควรเจริญ

๖๐) ทุกขญาณ ญาณในทุกข์

๖๑) ทุกขสมุททยญาณ ญาณในเหตุเกิดทุกข์

๖๒) ทุกขนิโรธญาณ ญาณในความดับทุกข์

๖๓) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ญาณในข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

๖๔) อัตถปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในอรรถ

๖๕) อัมมปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในธรรม

๖๖) นิรุตติปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในการใช้ภาษา

๖๗) ปฏิภาณปฏิสัมภิตาญาณ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ

๖๘) อินทรีย์ปโรปริยัตตญาณ^{๔๔} ญาณในความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงเห็นหมู่สัตว์ผู้มีกิเลสจตุสน้อยในปัญญาจักขุ มีกิเลสจตุสนมากในปัญญาจักขุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม ฟังสอนให้รู้แจ้งได้ง่าย ฟังสอนให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษด้วยความเป็นภัย

๖๙) อาสยานุสยญาณ^{๔๕} ญาณในอาสยะและอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย คือ ทรงทราบอาสยะของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๖} ทรงทราบจริตของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๗} ทรงทราบอนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๘} ทรงทราบอริมุตติของสัตว์ทั้งหลาย^{๔๙} และทรงทราบชัฏภพสัตว์^{๕๐} (สัตว์ที่ควรบรรลुरुธรรมในภพนี้)

---

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๑ - ๑๑๒/๑๗๒ - ๑๗๔.

^{๔๕} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๔๖} คำว่า **อาสยะของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ทิฏฐิและยถาภูตญาณอันเป็นที่อาศัย (ยึดถือ) ของเหล่าสัตว์ มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชั่ว ได้แก่ สัสสททิฏฐิและอุจเฉททิฏฐิ และฝ่ายดี ได้แก่ เนกขัมมะ อพยาบาล วิปัสสนาญาณหรือยถาภูตญาณ, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๕.

^{๔๗} คำว่า **จริตของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง ปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี) อนุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายชั่ว) อาเนญขาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง) ที่เป็นกามาวจร รูปาวจร และอรูปาจร, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๖.

^{๔๘} คำว่า **อนุสัยของสัตว์ทั้งหลาย** หมายถึง อนุสัย ๗ ประการ ได้แก่ (๑) กามราคานุสัย (๒) ปฏิฆานุสัย (๓) มานานุสัย (๔) ทิฏฐานุสัย (๕) วิจิกิจฉานุสัย (๖) ภวราคานุสัย (๗) อวิชขานุสัย, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๔/๑๗๕ - ๑๗๖.

^{๔๙} คำว่า **อริมุตติ** อรรถกถาอธิบายว่า ได้แก่ อธิยาศัย, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๓/๑๗๔.

^{๕๐} คำว่า **ภพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกั้น คือ กรรม กิเลส วิบาก เป็นผู้มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญาดี อาจเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

และอภัพสัตว์^{๕๑} (สัตว์ที่ไม่ควรบรรลุธรรมในภพนี้ ๗๐) ยมกปฏิหาริย
ญาณ^{๕๒} ญาณในยมกปฏิหาริย คือ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่ไม่มีทั่วไปแก่
สาวก เช่น มีท่อไฟและสายน้ำพุ่งออกจากฐานที่เป็นคู้ แล้วสลบคู้กันพุ่ง
ออกมาอีกครั้งหนึ่ง และทรงแสดงฉัพพัตถรังสี^{๕๓} แผ่ชานออกจากพระ
วรกาย ทรงเนรมิตรพุทธนิมิตคู่กับพระองค์ในอิริยาบถต่างๆ

๗๑) มหากรุณาสมาบัติญาณ^{๕๔} ญาณในมหากรุณาสมาบัติ คือ
ทรงพิจารณาเห็นโลกสันนิวาส (สัตว์โลก) ๘๙ ประการ และทรงแผ่พระกรุณา
ไปในหมู่สัตว์ในแต่ละลักษณะที่ทรงเห็น เช่น ลักษณะที่ ๑ ทรงพิจารณาเห็นว่า
“โลกสันนิวาสอันไฟลุกโชนแล้ว” จึงทรงแผ่พระกรุณาไปในหมู่สัตว์... ฯลฯ
ลักษณะที่ ๘๙ ทรงพิจารณาเห็นว่า “เราเป็นผู้ข้ามได้แล้ว แต่สัตว์โลกยังข้าม
ไม่ได้ เราเป็นผู้พ้นแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่พ้น เราเป็นผู้ฝึกแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่
ได้ฝึก เราเป็นผู้สงบแล้ว แต่สัตว์โลกยังไม่สงบ เราเป็นผู้เบาใจแล้ว แต่สัตว์
โลกยังไม่เบาใจ ..เราเป็นผู้เบาใจแล้วจะให้สัตว์โลกเบาใจได้ด้วย เราเป็นผู้ดับ
สนิทแล้วจะให้สัตว์โลกดับสนิทได้ด้วย”

๗๒) สัพพัญญุตญาณ ญาณความรู้ในธรรมทั้งปวง

๗๓) อนาวารณญาณ ญาณที่ไม่มีเครื่องกั้น

ญาณที่ ๗๒ และ ๗๓^{๕๕} คือ ญาณที่ทรงรู้อสังขตธรรม และอสังขต
ธรรมทั้งปวง โดยไม่มีเครื่องกั้น ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน^{๕๖}

---

^{๕๑} คำว่า **อภัพสัตว์** หมายถึง สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยธรรมอันเป็นเครื่อง
กั้น คือ กรรม กิเลส วิชาภ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีฉันทะ มีปัญญาทรม ไม่อาจเข้า
สู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๕/๑๗๗.

^{๕๒} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๗ - ๑๗๘.

^{๕๓} **ฉัพพัตถรังสี** หมายถึง แสงสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว สีแสด สีประภัสสร,
ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๘ - ๑๗๙.

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๗ - ๑๑๘/๑๗๙ - ๑๘๒.

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๙ - ๑๒๑/๑๘๓ - ๑๘๗.

^{๕๖} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ขุ.ปฏี.อ. (ไทย) ๗/๑/- /๑๐๕๘-๑๑๕๙.

พระพุทธเจ้า “สมณโคตม” ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติที่เรียกว่าธรรมสมาทาน (การประชุมพร้อมแห่งธรรม) อย่างครบถ้วน พระองค์ได้ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าด้วยใจและด้วยวาจามาเป็นระยะเวลาถึง ๑๖ อสงไขย และเมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระที่ปึงกรพุทธเจ้าแล้ว ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศ ในฐานะพระนิตยโภจิสัตว์อีก ๔ อสงไขยแสนกัป เมื่อบำเพ็ญบารมีครบสมบูรณ์แล้วจึงไปบังเกิดเป็นท้าวสันตสิทตบสววรรค์ชั้นดุสิต และเมื่อเกิดบุพพนิมิต จึงจุดมาอุบัติในโลกมนุษย์ เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จนในที่สุดได้ตรัสรู้เป็น “พระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

๒.๘ ปัญญาญาณของพระพุทธเจ้า

หลังจากตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีพระญาณหยั่งรู้ประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑) ทศพลญาณ ๑๐

พระญาณอันเป็นกำลังให้พระพุทธเจ้าทรงสามารถประกาศศาสนา ได้มั่นคง ๑๐ ประการ เรียกว่า ทศพลญาณ เป็นญาณที่ทำให้พระองค์ทรงมีคุณสมบัติพิเศษเหนือสามัญมนุษย์ ไม่ทรงหวั่นไหวต่อคนที่ตั้งตนเป็นศัตรู ทรงรู้ชัดซึ่งฐานะที่ทำให้ทรงองอาจ ไม่ครั่นคร้ามเกรงขามใคร ทรงบันลือสีหนาทในท่ามกลางบริษัทได้ เพราะพระองค์ไม่ทรงตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งโลกธรรม ๘ แม้จะทรงเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วยโลกธรรมก็ตาม ทรงสามารถหมุนพระธรรมจักรให้เป็นไป

ญาณหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้า ประกอบไปด้วยกำลัง ๑๐ ประการ คือ

๑) ฐานานุฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ มีความรู้เข้าใจในเนื้อหา และขอบเขตของกฎเกณฑ์ และหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและที่จะนำมาใช้ในการสอนอย่างชัดเจน ตลอดจนรู้ชัดขั้นความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะทรงสอน ว่ามีพัฒนาการของอินทรีย์อยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

๒) กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ มีความรู้ ความเข้าใจ ในกระบวนการพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นอย่างดี

๓) สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่ อรรถประโยชน์ทั้งปวง คือ รู้วิธีการและกลวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะนำเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด ที่ถูกต้องที่สุด

๔) นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกและชีวิต อันประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ เป็นเอนก และรู้การปฏิบัติหน้าที่ขององค์ประกอบเหล่านั้น ในกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล แต่ละคน

๕) นานาธิมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธิมุติ คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความโน้มเอียง แนวความสนใจ และความถนัดโดยธรรมชาติ ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน

๖) อินทริยปิโรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อน แห่งอินทริย์ของบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ระดับสติปัญญา ความสามารถ พัฒนาการด้านต่าง ๆ และความพร้อมที่จะเรียนรู้

๗) ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฌาน วิโมกข์ และสมาบัติเสื่อม เป็นเครื่องเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น คือ รู้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคถ่วง และปัจจัยส่งเสริมผลสำเร็จ

๘) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรีชาหยั่งรู้ชาติภพในหนหลังได้ หรือรู้ประวัติพื้นเพเดิมและประสบการณ์ในอดีตของผู้ฟัง คือ ระลึกชาติหนหลังได้

๙) จตุปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จตุติ (การตาย) และ อุบัติ (การเกิด) ของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้กรรมและวิบากกรรมของสัตว์

๑๐) อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย คือ รู้ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งว่า ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจุดหมายนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร และตนเองสามารถกระทำผลสัมฤทธิ์นั้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการใด^{๕๗}

^{๕๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔๘/๑๔๔-๑๔๘, อง.ทสก.อ. (ไทย) ๕/-/๗๐.

๒) เวสาร์ชชญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้แก้แค้นใน ๔ เรื่อง เป็นเหตุให้พระองค์สามารถบั่นทอนอำนาจ ประกาศพรหมจักรให้เป็นไป คือ ไม่ทรงเห็นเหตุว่า จะมีสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครในจักรวาล ที่จะทักท้วงพระองค์โดยชอบธรรมในข้อที่ว่า

๑. ธรรมที่ทรงปฏิญาณว่าตรัสรู้แล้ว ว่ายังไม่ได้ตรัสรู้
๒. อาสวะที่ทรงปฏิญาณว่าสิ้นไปแล้ว ว่ายังไม่สิ้นไป
๓. ธรรมที่ตรัสว่าทำอันตราย ว่าไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง
๔. ทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่นำผู้ซึ่งทำตามให้สิ้นทุกข์โดยชอบได้^{๕๘}

นี่เป็นการยืนยันความเป็นพระสัมมาสัมพุทธะอย่างองอาจ สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระองค์ที่มีอยู่จริง โดยในข้อ ๑ เป็นการยืนยันความเป็นสัพพัญญู ข้อ ๒ ยืนยันความบริสุทธิ์ของพระองค์ว่าทรงละกิเลสได้สิ้นเชิง ข้อ ๓ เป็นการยืนยันว่าธรรมะฝ่ายดำมีผลแก่ผู้กระทำเสมอ ข้อ ๔ เป็นการยืนยันผลของการปฏิบัติตามที่ตรัสสั่งสอน^{๕๙}

ทั้งทศพลญาณ และเวสาร์ชชญาณ ๔ นี้ถือว่าเป็นกำลังที่ทำให้พระพุทธเจ้าเปล่งวาจาอย่างองอาจ ดุจพญาราชสีห์ ไม่หวั่นเกรงผู้ใด^{๖๐} เป็นคุณสมบัติที่พระองค์ได้สั่งสมมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ทำให้พุทธบริษัทเชื่อมั่น ในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามที่พระองค์ทรงสั่งสอน

๓) อภิรมณญาณ

พระพุทธเจ้าไม่ทรงครั้นคร้ามในบริษัท ๘ ประกอบด้วยญาณทำความเข้าใจความกล้าหาญ หรือเป็นผู้แก้แค้นเข้าไปหาบริษัท ๘ เพื่อทักทายนสนทนา

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๔๘, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘.

^{๕๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔/๓๙.

^{๖๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๘/๓๔๘, ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๕๔.

ปราศรัย ไต่ถาม ไต่ตอบ โดยไม่เห็นเหตุที่จะเกิดความไม่ปลอดภัย ความกลัว ความสะทกสะท้าน แก่พระองค์ บริษัททั้ง ๘ ได้แก่ ๑. กษัตริย์ ๒. พราหมณ์ ๓. คฤหบดี (ผู้ครองเรือน) ๔. สมณะ ๕. เทพชั้นจาตุมหาราช ๖. เทพชั้น ดาวดึงส์ ๗. มาร ๘. พรหม^{๖๑}

๔) จตุโยนิปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้เห็นด้วยญาณทัสสนะในกำเนิด ๔ ประการ ได้แก่

๑. อัมชชะกำเนิด คือกำเนิดจากไข่
๒. ชลาพุชะกำเนิด คือกำเนิดจากครรภ์มารดา
๓. สัมเสทชะกำเนิด คือกำเนิดจากของโสโครก เช่น ปลาเน่า, ซากศพเน่า, ขนมบูด, น้ำครำ หรือเถ้าโคล (ของสกปรก)
๔. โอปปาติกะกำเนิด คือเกิดเติบโตขึ้นทันที เช่น เทวดา, สัตว์นรก บางจำพวก, มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก^{๖๒}

๕) ปัญจคติปริจเฉทญาณ

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณกำหนดคติ ๕ คือความรู้ในคติ ๕ คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดดิรัจฉาน ๓. เปรตวิสัย ๔. มนุษย์ ๕. เทพ พร้อมทั้งทรง ทราบหนทางและข้อปฏิบัติที่จะทำให้เกิดในคตินั้นๆ นอกจากนั้นยังทรง ทราบนิพพาน อันเป็นสภาพที่ดับเย็น ปราศจากกิเลสและความทุกข์ พร้อมทั้ง หนทางและข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงพระนิพพาน^{๖๓}

๖) อสาทารณญาณ ๖

ญาณ ๖ ประการที่มีเฉพาะในพระพุทธเจ้า ไม่ทั่วไปแก่สาวก คือ

---

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๑/๑๕๐.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๒.

^{๖๓} ม.ม. (ไทย) ๑๘/๑๕๓/๑๕๒.

๑. อินทริยโปรปริยัตตญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อินทริยอันยิ่งอันหย่อนของสัตว์

๒. อาสยานุสยญาณ คือ ญาณหยั่งรู้อนุสย คือ ความน้อมใจไปทั้งทางดีทางชั่ว และอนุสย คือกิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน มีกามราคะ เป็นต้น มีอวิชาเป็นที่สุด

๓. ยมกปาฏิหาริยญาณ คือ ญาณอันทำให้สามารถแสดงปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ ได้ คือ ปาฏิหาริย์เรื่องด้วยธาตุน้ำและธาตุไฟ

๔. มหากรุณาสมาบัติตติญาณ คือ ญาณในการเข้าสมาบัติมีมหากรุณาเป็นอารมณ์

๕. สัพพัญญุตญาณ คือ ญาณรู้แจ้งธรรมทั้งปวง

๖. อนาวรณญาณ คือ ญาณรู้แจ้งอันไม่มีข้อขัด ไม่มีเครื่องกั้น^{๖๔}

๗) ปฏิสัมภิตาญาณ ๔

พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยปฏิสัมภิตาญาณ มีความรู้แตกฉานครบทั้ง ๔ ด้าน^{๖๕} คือ

๑) อรรถปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะได้โดยพิสดาร แม้เห็นเหตุใดๆ ก็ทรงสามารถเชื่อมโยงแยกแยะกระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

๒) ธรรมปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในธรรม ได้แก่ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำ หรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดารมาตั้งเป็นกระพุ่มหรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏ ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

^{๖๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๓,๑๒๑/๖,๑๘๖.

^{๖๕} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๗๒/๒๔๓, ชุ.ป. (บาลี) ๓๑/๑๑๐/๑๒๓, อภิ.วิ. (บาลี) ๓๕/๗๑๘/๓๕๙.

๓) นิรุตติปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในภาษา คือรู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถ และธรรมให้คนอื่นเข้าใจ และเห็นตามได้

๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ได้แก่ ทรงมีไหวพริบ คิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่าง ๆ ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้^{๖๖}

ปัญญาแตกฉานทั้ง ๔ ประการนี้ ทำให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาได้อย่างไม่ติดขัด

๘) วิชา ๓ และ วิชา ๘

พระพุทธเจ้าทรงมีญาณรู้แจ้ง มีญาณรู้วิเศษ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณที่เป็นเหตุให้ระลึกขันธ์ที่อาศัยอยู่ในชาติก่อนได้, ระลึกชาติได้ไม่มีที่สิ้นสุด

๒. จตุปบาทญาณ คือญาณกำหนดรู้จุดและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทิพพจักขุญาณ

๓. อาสวักขยญาณ คือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย, ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ, ความตรัสรู้^{๖๗}

วิชา ๓ นี้ ทรงแสดงให้เห็นละเอียดไปอีก ๘ ประการ ดังนี้

๑. วิปัสสนาญาณ หรือญาณในวิปัสสนา หรือญาณที่เป็นวิปัสสนา คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามรูป โดยความเป็นพระไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้น ๆ ต่อเนื่องกัน

๒. มโนมยิทธิ หรือฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่น

^{๖๖} อง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๗๒/๑๘๓-๑๘๔., ขุ.ขุ.อ. (บาลี) ๘/๒๐๖.

^{๖๗} วิ.ม.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๑๗๖/๒๐๒.

ออกจากกายนี้ ดุจซีกไม้ออกจากท่อนไม้ ชักดาบจากฝัก หรือซังงูออกจากคราบ

๓. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ เช่นคนเดียวทำเป็นหลายคนได้ ทำกลับให้เป็นคนเดียวได้ ทำที่มีดให้สว่างได้ กำบังตัวไม่ให้ใครเห็นได้ ช่วยกำบังคนอื่นก็ได้ด้วย เมื่อต้องการจะไป ณ ที่ใดไม่มีอะไรขัดขวางได้ ไม่ว่าจะ เป็นฝาหรือกำแพงหรือภูเขา เหมือนไปในอากาศ ดำดินได้เหมือนดำน้ำ เดินบนน้ำได้เหมือนเดินบนดิน ไปในอากาศได้เหมือนนก ฯลฯ การแสดงอิทธิวิธี ครั้งสำคัญ ได้แก่ ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เพื่อทำลายมานะของพระญาติ เพื่อปราบพวกเดียรถีย์ และแสดงปาฏิหาริย์ปราบพญาคชสีห์ ๓ พี่น้อง

๔. ทิพโพสธ หูทิพย์ ฟังได้ทั้งเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งระยะใกล้ และไกล

๕. เจตปริยญาณ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ รู้ใจคนอื่นได้ว่าเขาคิดอย่างไร มีจิตอย่างไร

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้ ตั้งแต่ชาติหนึ่ง สองชาติ จนถึงระลึกได้เป็นกัป ๆ พระพุทธเจ้าทรงสามารถระลึกถอยหลังไปได้ไม่มีกำหนด

๑. ทิพจักขุญาณ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จตุปบาทญาณ สามารถมองเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จัดอยู่เป็นอันมาก ใครไปเกิดที่ไหนด้วยกรรมอะไร สามารถรู้ได้ด้วยญาณนี้

๒. อาสวักขยญาณ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ กล่าวโดยเฉพาะคือ ญาณในอริยสัจ ๔ หรือปฏิจางสมุพบาท ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ถือว่าเป็นวิชชาประการสุดท้ายที่ทำให้ความเป็นพุทธะสมบูรณ์และบริสุทธิ์^{๖๘}

^{๖๘} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๗๑/๒๐๕.

๙) อภิญญา

ความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นจากการอบรมจิตเจริญปัญญาหรือบำเพ็ญกรรมฐาน เป็นความสามารถรู้ ทำสิ่งที่คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่เป็นของธรรมดาสำหรับท่านผู้ได้บรรลุแล้ว เป็นคุณสมบัติพิเศษของพระอริยบุคคล ซึ่งเป็นเหตุให้มีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ มี ๖ ประการได้แก่

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (ดูเพิ่มเติม หน้า ๑๓)
๒. ทิพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
๖. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป^{๖๙}

๕ ประการแรกเป็น**โลกียอภิญญา** บุคคลก็มีได้ นักบวชนอกศาสนา ก็มีได้^{๗๐} ส่วนประการสุดท้ายเป็น **โลกุตตรอภิญญา** มีได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น^{๗๑} ซึ่งผู้ได้อภิญญา ๕ สามารถเห็นนรก สวรรค์ เห็นเทพ คุยกับเทพได้ แม้ยังเป็นปุถุชนอยู่ แต่อภิญญานี้ กว่าจะสำเร็จได้ แม้ที่เป็นโลกียอภิญญา จะต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวด ต้องเอาชีวิตเข้าแลก หรือมีฉะนั้นก็ต้องเป็นผู้ได้สังขมบารมีมาทางนี้ อัจฉานมากเป็นร้อยชาติ ซึ่งอภิญญา ๕ นี้ พวกโยคีฤๅษีในสมัยพุทธกาลได้กันมาก ในปัจจุบันนี้ก็เชื่อได้ว่ามีผู้สำเร็จอภิญญา ๕ ส่วนอภิญญา ๖ ก็คงมีผู้สำเร็จ เพราะเมื่อทางมีอยู่ และมีผู้ดำเนินตามทางนั้นอยู่ ผลสำเร็จย่อมต้องมี ตามมา

๑๐) จักขุ ๕

พระจักขุอันเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ทรงมองเห็น

^{๖๙} ที.ปา. ๑๖/๔๓๑-๔๒๓-๔๒๕, อัง.ฉก.ก. ๓๖/๒๗๓/๕๑๘-๕๒๐.

^{๗๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘๓/๑๙๙., ม.อ.อ. (ปปัญจสูทนี) (บาลี) ๑/๔๕๐/๑๑๙.

^{๗๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๓๔-๒๔๘/๗๗-๘๔.

สังฆกรรมอย่างแท้จริงในทุกแง่มุม ตามหลักฐานในพระบาลีมี ๕ ประการ คือ

๑. มังสัจจกฺขุ หรือตานิเอน์ คือทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว และเห็นไกล

๒. ทิพพจักขุ หรือตาทิพย์ คือทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่าง ๆ กัน ด้วยอำนาจกรรม

๓. ปัญญาจักขุ หรือตาศัญญา คือทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้หรือริยสังฆกรรม เป็นต้น

๔. พุทธจักขุ หรือตาทิพพญาณ คือทรงประกอบด้วยอินทริยปรีชาปริยัตตญาณ และอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรงทราบอธยาศัยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้บรรลุคุณวิเศษต่าง ๆ ยังพุทธกิจให้บริบูรณ์

๕. สมันตจักขุ หรือ ตาเห็นรอบ คือ ทรงประกอบด้วยพระสัมพัญญตญาณ อันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ^{๗๒}

๒.๙ ทรงประกาศพระสังฆกรรม

เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงดำริว่า ธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นพระธรรมที่ลึกซึ้ง ยากที่คนธรรมดาจะรู้และเข้าใจปฏิบัติตามได้ ทรงมีพระทัยสงบนิ่งอยู่ แต่เป็นเพราะพระเมตตาคุณพระกรุณาคุณ ที่มีอยู่ในพระทัยของพระองค์ตลอดเวลา จึงทรงตรวจสอบว่าใครมีพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ควรจะพูดกับเขาเรื่องอะไร บารมีที่เป็นเบื้องหลังของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ควรใช้หลักธรรมข้อใดมาแสดง และแสดงอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์แก่เขา ตามสมควรแก่กรณีของบุคคล^{๗๓} ทรงพิจารณาเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า สัตว์ทั้งหลายนั้น

^{๗๒} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑/๕๕, ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๖/๑๖๙, ๑/๓๓๔/๓๐๐.

^{๗๓} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒., ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๖๙/๖๕, สารตถ. ฎีกา (บาลี) ๓/๙/๑๙๒-๑๙๓.

มีระดับสติปัญญาไม่เหมือนกัน แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. อุกขมฤตัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน หมายถึง บุคคลที่บรรลุธรรมคืออริยสัจ ๔ ได้เร็ว^{๗๔} สามารถสั่งสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเหล่านั้นได้ง่าย ทำนองตุ่มน้ำที่มีน้ำอยู่ก่อนตุ่ม การเติมให้เต็มจึงทำได้ในเวลาอันรวดเร็ว

๒. วิปจิตัญญู ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ หมายถึง บุคคลที่บรรลุธรรมเมื่อเขาอธิบายเนื้อความโดยพิสดาร จึงสามารถบรรลुพระอรหัตผลได้เป็นคนประเภทที่จำต้องมีการอธิบายขยายความอุปมาอุปไมย มีตัวอย่างเข้าประกอบ

๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ หมายถึง บุคคลที่มนสิการโดยแยกคาย โดยการแสดง การถาม การเสพ การคบหา การเข้าไปนั่งใกล้ กัลยาณมิตร จึงบรรลุธรรมโดยลำดับ จำต้องอาศัยกาลเวลา

๔. ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ^{๗๕} หมายถึง บุคคลที่ฟังไว้มาก แสดงไว้มาก ทรงจำไว้มากและพูดไว้มาก แต่ไม่บรรลุธรรมในชาตินี้ คือ ไม่สามารถที่จะบำเพ็ญฃาน วิปัสสนา มรรค หรือผลให้บังเกิดในชาตินี้ได้^{๗๖}

หลังจากพระองค์ทรงทราบระดับความรู้และการเรียนรู้ที่แตกต่างของบุคคลดังนี้แล้ว จึงทรงดำริที่จะแสดงธรรม ครั้งแรกทรงหวนระลึกถึงอาหารดาบส และอุทกดาบส ซึ่งมีระดับจิตที่สูง กิเลสเบาบาง แต่เมื่อทรงทราบด้วยพระญาณว่า ทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว พระองค์จึงทรงพิจารณาหาบุคคลผู้ควรรับฟังพระธรรมเทศนา ทรงเห็นว่า ปัญจวัคคีย์เป็นนักบวชที่เคยอุปัฏฐากพระองค์มาก่อน ทั้งมีกิเลสเบาบาง ควรที่จะได้รับฟังพระธรรม

^{๗๔} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐

^{๗๕} อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗

^{๗๖} อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๓๓/๓๘๐, อง.จตุกก.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๓๓/๔๑๗.

เทศนา แต่ขณะนี้ปัญจวัคคีย์ได้หลบหนีพระองค์ไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี พระองค์จึงตัดสินพระทัยที่จะไปแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นกัณฑ์แรก เรียกว่า "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" ในวันอาสาฬหบูชา คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี เมื่อปัญจวัคคีย์ได้พิจารณาไตร่ตรองธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแล้ว ท่านโกณฑัญญะซึ่งเป็นผู้มีอาวุโสที่สุดได้ดวงตาเห็นธรรม (ธรรมจักขุ) สำเร็จเป็นพระโสดาบัน นับว่าเป็นบุคคลแรกในโลกที่ได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์ อันเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยมากที่พระธรรมอันลึกซึ้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นเป็นสิ่งไม่เหลือวิสัยที่คนจะรู้ตามได้ ท่านอัญญาโกณฑัญญะเป็นพยานยืนยันได้เป็นอย่างดี พระองค์ถึงกับเปล่งอุทานว่า

"อถวสาสิ วต โภ โกณฑณฺโณ...อถวสาสิ วต โภ โกณฑณฺโณ."

โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ

ในระหว่างพรรษานั้น พระองค์ก็ได้แสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรพร้อมกับสหายอีก ๕๐ คน จนได้บรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ทั้งหมดรวมแล้วพรรษาแรกเท่านั้นพระองค์ได้สาวกเพิ่มเป็น ๖๐ องค์

เมื่อพระองค์มีพระอรหันตสาวกครบ ๖๐ องค์แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่า ควรจะออกไปประกาศหลักธรรม ให้แพร่หลายได้แล้ว พระองค์จึงเรียกประชุมสงฆ์สาวกทั้ง ๖๐ องค์ เพื่อประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ตรัสว่า

“จรณ ภิกขเว จาริกิ พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมปาย
อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ ฯลฯ”^{๗๘}

^{๗๗} ดูรายละเอียด วิมหา. (ไทย) ๔/๑๒/๑๘.

^{๗๘} ส.ส (บาลี) ๑๕/๑๔๑/๑๒๖.

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีกิเลสจตุลีนิตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๗๙}

พระพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยพระมหากษัตริย์อันยิ่ง อุบัติมาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกอย่างแท้จริง ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ทรงอุทิศเวลาทั้งหมดเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทรงมีพระมหากษัตริย์แต่จะสั่งสอนพระสัทธรรม อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลก ทรงพากเพียรช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงให้หลุดพ้นจากความทุกข์^{๘๐}

---

^{๗๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๔๑/๑๗๙.

^{๘๐} วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๐๓-๑๑๘, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๖๕.

๒.๑๐ พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว?

ปัจจุบัน มีคนจำนวนหนึ่งเปลี่ยนจากศาสนาพุทธ ไปนับถือศาสนาอื่น ๆ โดยให้เหตุผลว่า “เราต้องการศาสนาที่ฟังฟังจิตใจได้อย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ไม่เหลืออะไรแล้ว จะมาช่วยเหลือเราได้อย่างไร? เราต้องการศาสนาที่ช่วยเราได้จริงๆ”

ในประเด็นนี้ ขอตอบด้วยอุปมาว่า “บุตรที่ร่อแร่จะฟังฟังบิดามารดา จะหาความรู้โรจน์ในชีวิตได้สักก็มาน้อย แต่บุตรที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดามารดาในเบื้องต้น แล้วตั้งใจแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากนักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลาย จนฟังพาดตนเองได้ บุตรเช่นนี้แหละที่จะมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า”

อนึ่ง เมื่อยึดติดกับบิดามารดา ถือพรรคถือพวกกันเกินไป หากมีผู้มาสบประมาทพรรคพวกตนเองเข้า ก็ย่อมก่อให้เกิดความโกรธเคือง ถึงกับฆ่าฟันฆ่ากัน มีให้เห็นมานักต่อนักแล้ว แต่บุตรที่ฟังฟังตนเองได้แล้ว ย่อมมีวิจารณ์ญาณเป็นของตนเอง ย่อมตัดสัจใจได้เองว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดเป็นโทษมิใช่ประโยชน์ และเลือกประกอบกิจเฉพาะที่เป็นประโยชน์ จนประสบความสำเร็จรุ่งเรือง ยิ่งกว่าเทพใดๆ จะประทานให้ได้เสียอีก

เมื่อว่าโดยหลักการในพระพุทธศาสนาแล้ว ศาสดาที่แท้จริงของพระพุทธศาสนายังคงอยู่ เพราะก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกกับพระอานนท์เถระไว้ เมื่อพระองค์ปรินิพพานล่วงลับไปแล้วจะไม่ทรงตั้งภิกษุรูปใดแทนพระองค์ หากแต่ให้ชาวพุทธทั้งหลายยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ตามพระพุทธพจน์ว่า

“โย โว อานนท มया ธมโม จ วินโยจ เทสิโต ปญฺญตโต โส โว มมจฺจเยน สตถา.”^{๑๑}

---

^{๑๑} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔

ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป

หมายความว่า ศาสดาที่แท้จริงของศาสนาพุทธก็คือพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ดีแล้ว ซึ่งช่วยรักษาคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมไม่ให้เกิดทุกข์มาตลอด^{๘๒} พระธรรมวินัยที่ปฏิบัติดีแล้วยังคงช่วยผู้คนให้รอดพ้นจากวิภูทุกข์ ให้บรรลุสันติสุขอยู่ทุกกาลสมัย トラบเท่าที่ยังมีผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ว่า “トラบใดที่ยังมีผู้เจริญมรรคมีองค์ ๘ トラบนั้นโลกนี้ก็จักไม่ว่างจากพระอรหันต์”^{๘๓} คือ เมื่อบรรลุอรหันต์แล้ว ย่อมอยู่รอดปลอดภัยจากทุกข์ทั้งปวงได้ อย่างแท้จริง ไม่ใช่วาดิमानในอากาศ

เรื่องนี้ มีทัศนของแม่ชีบริจิต สลือตเทนเบเซอร์ ชาวออสเตรเลีย เสริมดังนี้ “ศาสนาพุทธในสายตาของฉัน นั้นไม่ใช่เป็นเพียงแค่ศาสนา แต่ยังเป็นปรัชญาชีวิต เราไม่จำเป็นต้องเชื่อทุกสิ่งทุกอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ชีวิตของเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับพระเจ้าเป็นเจ้าดลบันดาลให้เป็นไป แต่ชีวิตเป็นของเรา เราสามารถที่จะมีชีวิตที่ดี หรือไม่ดีก็ได้ อยู่ที่การทำตัวของเราเอง เราเท่านั้นที่เป็นที่พึ่งของตัวเอง พระพุทธเจ้าไม่เคยทรงตรัสว่าให้เชื่อ แต่ท่านสอนให้เราหาความจริงด้วยการปฏิบัติเอง พิสูจน์ทดสอบธรรมะที่ท่านตรัสไว้ ด้วยการปฏิบัติให้รู้จริงด้วยตัวเอง คำนี้เองที่ทำให้ฉันสนใจพุทธศาสนา ที่ฉันไม่ต้องทำตัวเหมือนเป็นลูกแกะ ที่เอาแต่เดินตามคนเลี้ยง

คำสอนของครูบาอาจารย์เป็นวิถีทางแห่งการปฏิบัติ แต่ทุกคนก็ยังคงต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่มีใครมาทำแทนให้ได้ เราควรตั้งใจที่วันนี้ยังมีครูบาอาจารย์ที่พอจะมีความรู้จากประสบการณ์มาถ่ายทอดให้ด้วยตัวเอง

^{๘๒} ธมโม ทเว รกขติ ธมมจารี ธมโม สุฉินฺโณ สุขมาวหาติ. ขุ.อิติ. ๒๕/๑๘๔/๕๔๓.

^{๘๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.

สอนในวิถีทางที่ถูกต้องซึ่งสำคัญมาก เราไม่สามารถเข้าใจได้ ถ้าเราฟังธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว หากเราต้องการจะรู้จริงให้ลึกซึ้ง ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นทางเดียวที่จะรู้ได้”^{๘๔}

ทำไมพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องพระเจ้า

หลังจากตรัสรู้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้พระนามใหม่ อีกพระนามหนึ่งว่า “พระสัพพัญญู” แปลว่า ทรงรู้เรื่องทั้งปวง คือ รู้หมดทุกอย่าง ด้วยความที่พระองค์รู้ทุกอย่างนี้เอง พระองค์ทรงรู้ว่า ถ้าหากทรงสอนทั้งหมด หรือบอกทั้งหมดที่รู้ จะก่อให้เกิดโทษ เกิดหายนะแก่มวลสรรพสัตว์ เสียมากกว่า พระองค์จึงเลือกที่จะสอนเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ คลายโศกเพียงเท่านั้น ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แต่มีได้บอกเธอนั้นมีมาก เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก? เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อยุติ ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้เราจึงมิได้บอก

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราบอกว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ เพราะเหตุไรเราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานเพราะเหตุนี้เราจึงบอก”^{๘๕}

ในเรื่องนี้ อุปมาได้ว่า “คนซื้อรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีการสร้างรถ ไม่จำเป็นต้องใส่ใจวิธีสร้างเหล็กแต่ละชิ้น เพียงแต่รู้วิธีขับรถอย่างถูกกฎ-

^{๘๔} บrijit สลัดเทนเบเซอร์ <http://www.vimokkha.com/nunbrigitet.htm>

^{๘๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๑๓๓.

จราจร รู้วิธีซ่อมรถ และวิธีใช้รถให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากรถ ก็น่าจะพอแล้ว และยิ่งกว่านั้น เมื่อเดินทางด้วยรถยนต์มาระยะหนึ่งกลับพบว่า วิธีเดินทางให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุบนถนนอย่างสิ้นเชิง และรวดเร็วกว่ารถยนต์หลายสิบเท่านั้นมีอยู่ นั่นคือ ความหลุดพ้นไปจากการนั่งรถยนต์ ด้วยการ “นั่งเครื่องบิน” (เจริญญาณ เข้าสู่พระนิพพาน)

อนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสบอกถึงประวัติความเป็นมาของพระเจ้าที่ชาวโลกเชื่อกันว่า “ผู้สร้างโลก” ไว้ดังนี้

ครั้งหนึ่ง พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าสมาธิถึงขั้นที่จิตตั้งมั่น จนเห็นทางไปสวรรค์ ครั้นแล้วเธอเข้าไปหาเทวดากลุ่มหนึ่งถามว่า “ท่านผู้มีอายุ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เทวดาตอบว่า “แม้พวกเราก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่เทพเจ้าผู้เป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ เป็นผู้ยิ่งใหญ่และสำคัญกว่าพวกเรา ท่านคงจะทราบ”

ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเข้าไปหาท้าวมหาเทพ ถามว่า “ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ ย่อมดับสนิทที่ไหน”

เมื่อถามอย่างนี้ ท้าวมหาเทพตอบว่า “เราเป็นผู้เป็นท้าวผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้วและกำลังจะเกิด”

พระภิกษุนั้นถามซ้ำอีก ๒ ครั้ง ท้าวมหาพรหมก็ตอบเช่นเดิม

ทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมจับแขนภิกษุนั้นนำออกไปข้างนอก แล้วกล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเทพทั้งหลายเข้าใจกันว่า ไม่มีอะไรที่เราไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้ประจักษ์แจ้ง ดังนั้น เราจึงไม่ตอบคำถามของท่านต่อหน้าพวกเทพเหล่านั้นว่า “แม้เราก็ไม่ทราบเหมือนกัน”

การที่ท่านละเอียดพระผู้มีพระภาคแล้วมาหาคำตอบเรื่องนี้ที่เรา
นับว่าทำผิด นับว่าทำพลาด ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเถิด”^{๘๖}

ที่แท้ พระผู้สร้าง ก็คือ ท้าวมหาพรหมผู้หลงตัวเอง เพราะถูก
ประจบจากเหล่าเทพบริวารนั่นเอง และเรื่องราวทำนองนี้หาอ่านเพิ่มเติมได้
ในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

- ๑) พรหมชาลสูตร   ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๑/๑๗.
- ๒) เกวัญสูตร   ดูใน ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.
- ๓) ปาฏิโกสูตร   ดูใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗/๒๗.
- ๔) พรหมนิมิตตนิโกสูตร   ดูใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๕๐๑/๕๓๗.
- ๕) พกสูตร   ดูใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๗๕/๒๓๗.

---

^{๘๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๔๙๓/๒๑๘.